

SLEKT OG DATA

MEDLEMSBLAD FOR SLEKT OG DATA

| ÅRGANG | 30 | NR. 4 | 2019 |

TEMA:
**Ferie
og fritid**

Foreningsarbeid

| Idrett

| Politikk

MEDLEMSBLAD

for Slekt og Data.
Utkommer med
4 nummer pr. år

ABONNEMENT

for bibliotek og liknende
institusjoner kan tegnes
for kr 550,- pr. år.

ANNONSER

Anne Schiøtz

E-POST:

generalsekretar@slektogdata.no

TLF.: 22 42 24 00

SLEKT OG DATA

POST/BESØKSADRESSE:

Øvre Slottsgate 2B,
0157 Oslo

TLF.: 22 42 24 00

www.slektogdata.no

REDAKTØR

Anne Schiøtz

E-POST:

generalsekretar@slektogdata.no

REDAKSJONSLEDER

Ida Bergitte Andersen Hundvebakke

E-POST:

idah@slektogdata.no

OPPLAG

9800

DESIGN OG LAYOUT

Morten Hernæs,
07 Media

TRYKK

07 Media

INNHold

LEDER

- 2** Ferie og fritid – fra overklassens privilegie til menigmanns fred

TEMA

FERIE OG FRITID

- 4** De lange linjene for ferie og fritid
9 Hytter, feriehjem og seterliv
12 Reisepass
14 Hvilken bil eide morfar på 1920-tallet?
16 Idrett
20 På leit etter oldefar i arkivet etter Norsk Motorcykle-Klub avd. Bergen
23 Finn forfedrene dine i partiarkivene
26 Hjelpeorganisasjoner
29 Misjonsforeningene og arkivene etter disse
32 Losjer
34 Kor og korps
36 Dyreutstillinger og dyreklubber som en kilde til folks fritid
39 Fortjenestemedaljer for lang og tro tjeneste

HERALDIKK

- 43** Slekten symbolske kjennetegn

DNA

- 46** Slik fant de moren til Josefine – babyen i containeren

FORSIDEN

Lystig stemning på
stranda anno 1954.

FOTO: ARNE KØPKE OG
KJELL LYNAU/RIKSARKIVET

Ferie og fritid – fra overklassens privilegie til menigmanns fred

Når du denne gang sitter med *Slekt og Data* i dine hender, er du kanskje i julestias innspurt og julefreden straks rundt hjørnet. Denne gang er medlemsbladet *Slekt og Data* viet temaet «Ferie og fritid». I våre dager er ferie og fritid noe vi tar for gitt, lovbestemt som det er, men slik har det ikke alltid vært. Ferie og fritid gir oss alle tid til å reise i inn- og utland, delta i organiserte aktiviteter, engasjere oss i frivillige organisasjoner og slappe av.

I tidligere tider var ferie og fritid i mye større grad et privilegium som var forbeholdt overklassen i mange europeiske land, noe som gjenspeiles i hvilke grupper som utover på 1800-tallet tok del i politisk engasjement og styre og stell både lokalt, regionalt og nasjonalt. Og etter hvert hadde mulighet til å reise som turister, ble blant pionerene innen idrettsbevegelsen og som fotvandrere og tindebestigere. I takt med et økende fokus på å bedre de sosiale og helsemessige levekår og kampen for allmenn stemmerett og økt politisk deltagelse fra 1850-tallet, ser vi fremveksten av større nasjonale bevegelser som arbeiderbevegelsen, idrettsbevegelsen, og øvrig frivillig organisasjonsliv som over tid legger grunnlaget for at folk i allmennhet gis tilgang til ferie og fritid.

I dette nummeret av *Slekt og Data* kan du lese mer om ulike kilder til ferie og fritid som du kan bruke for å finne informasjon om dine slektninger i arbeidslivet, hverdagslivet, organisasjonslivet, det religiøse og politiske liv og på fritiden generelt. For de aller fleste vil slikt arkivmateriale til ferie og fritid være et ganske ukjent territorium. Mye av dette materialet er å betrakte som privatarkiver og er i mindre grad bevart og tilgjengeliggjort enn de vanlige statlige og kommunale arkivkildene.

Gjennom arkivmateriale som omhandler ferie og fritid vil du eksempelvis kunne komme over informasjon dine slektningers liv og levnet som samfunnsborgere, deltagere i det politiske ordskiftet, bidragsyttere i lokalsamfunnet, engasjerte i arbeid for å fremme fysisk aktivitet eller som aktive brukere av naturen på ulike vis. Mange slektsforskere vil oppleve at forfedre og slektninger har vært aktive samfunnsborgere med mange ulike sysler i sine liv, utover det å sørge for familiens livsopphold og tak over hodet.

Morten Thorsvaldsen
LEDER I SLEKT OG DATA

// Mange slektsforskere vil oppleve at forfedre og slektninger har vært aktive samfunnsborgere med mange ulike sysler i sine liv, utover det å sørge for familiens livsopphold og tak over hodet. //

De lange linjene for

Ferie og fritid ble et gode for den norske befolkningen mot slutten av 1800-tallet.

■ IDA BERGITTE ANDERSEN HUNDVEBAKKE

Frem til slutten av 1800-tallet var fritid noe som stort sett var forunt en liten velstående del av befolkningen. De fleste bodde på landsbygda og hadde sitt virke i primærnæringene, hvor friminuttene var få i et liv preget av fiske, jordbruk og tømmerhogst. I byene gikk fabrikkene, hvor en stadig økende bybefolkning jobbet fra 1800-tallet, hver eneste dag. Med lange dager for arbeiderne.

– Men mot slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet skjedde det en gradvis regulering av arbeidslivet og i 1918 ble åttetimersdagen lovfestet. Fremdeles

«Mor på «Verdens ende»
sommeren 1932». FOTO:

VADSØ MUSEUM – RUIJA
KVENMUSEUM / UTSNITT

Strandliv på Ula i 1932.

FOTO: ROLF SR. SUNDT/NORSK FOLKEMUSEUM

ferie og fritid

Ferieliv i Åsgårdstrand anno 1931. FOTO: VADSØ MUSEUM - RUIJA KVENMUSEUM

jobbet folk seks dager i uken, men kortere arbeidsdager førte til et paradigmeskifte når det gjaldt folks fritid, sier Dag Hundstad. Han er leder for Norsk lokalhistorisk institutt ved Nasjonalbiblioteket og har forsket mye på ferie og turisme, spesielt på Sørlandet.

IDEOLOGISK FRITID

Arbeiderbevegelsen jobbet frem arbeidernes rettigheter, men skulle også sette sitt preg på hva folk brukte sin nyervervede fritid på.

– De var opptatte av at fritiden skulle ha et ideologisk innhold og at arbeiderne ikke bare passivt skulle kopiere aktivitetene og vanene fra borgerskapets fritid. Utover 1900-tallet ble det derfor opprettet sangkor, idrettslag og

andre organiserte aktiviteter som arbeiderbevegelsen satte sitt stempel på. Aktivitetene skulle være for alle, og i samme periode ble det bygget offentlige parker og kjøpt opp areal for å bruke dette som friareal, sier Hundstad.

Han legger til at kinoen blir en viktig fritidsaktivitet for folk og førte med seg impulser utenfra da tilfanget av utenlandske filmer gradvis ble større.

KIRKEBESØKENE EN VIKTIG SOSIAL ARENA

På landsbygda, hvor en stor del av befolkningen bodde på første del av 1900-tallet, var det fremdeles mindre skille mellom arbeid og fritid så lenge primærnæringen sysselsatte de fleste som bodde der. Men også i det

gamle bondesamfunnet hadde de enkelte friminutt i hverdagen.

– Fra 1800-tallet hadde ulike organisasjoner begynt å vokse fram, med aktiviteter knyttet til musikk, idrett, politikk og annet. Tidligere hadde for eksempel kirkebesøkene vært en viktig sosial arena for bygdefolket. Her fikk de sladder og drakk kanskje litt brennevin på kirkebakken etter gudstjenesten. Tingsamlingen var en annen viktig sosial arena. I tillegg var det en avveksling fra dagliglivet å reise på setra, noe som gav en snev av feriefølelse selv om det også var hardt arbeid der, sier Hundstad.

HYGIENEBEVEGELSEN SATTE SITT PREG

En annen ting som preget folks fritid utover 1900-tallet var hygienebevegelsen som vokste frem i mellomkrigstiden.

– Hygiene betydde på den tiden ikke bare å vaske seg, men det var et utvidet helsebegrep som handlet om at folk måtte ha tilgang til frisk luft, sollys og bad. Spesielt bybefolkningen, sier Hundstad.

Å bade i saltvann ble sett på som helsefremmende, selv om det også var noe nytt og annerledes i et land hvor få kunne svømme. Det samme var solbad, som ble sett på som en veldig merkelig aktivitet da avisene først begynte å omtale folk som lå rett ut i solen i timevis på starten av 1900-tallet.

– Flere av de tingene vi i dag forbinder med ferie og fritid, som frisk luft og bading, har med andre ord røtter i en medisinsk tankegang, sier Hundstad.

Barn på Borgen feriekoloni i 1921. FOTO: UKJENT / ANNO DOMKIRKEODDEN

Venninnene Lise og Lillemor på en strand på Lista i 1933.

FOTO: ROLF SR. SUNDT / NORSK FOLKEMUSEUM

En liten gutt på feriestedet sitt på Ula i 1932.

FOTO: ROLF SR. SUNDT / NORSK FOLKEMUSEUM / UTSNITT.

FOTO: LEIF ØRNELLUND / OSLO MUSEUM

- Reisebyrå anno 1961, et par år etter at det første charterflyet hadde tatt av fra Norge.

FØRSTE CHARTERFLY I 1959

Da de første charterturene kom var dette også noe som var forbeholdt de som hadde god råd.

– Det aller første charterflyet tok av fra Norge i 1959 og hadde kurs mot Mallorca. Billetten kostet 1225 kroner, noe som var nesten

en tiendedel av en gjennomsnittlig årslønn, sier Dag Hundstad.

Omtrent samtidig, i 1960, ble bilrasjoneringen opphevet, bilferiens popularitet skjøt fart og reisemønsteret endret seg. For de som bodde langs kysten var fritidsbåtene et viktig transportmiddel for å komme seg på tur. De første motoriserte fritidsbåtene kom så tidlig som på 1910-tallet.

TUR-IST

Noen tok også føttene fatt da de skulle feriere. Ordet turist ble faktisk lenge brukt utelukkende om de som gikk på tur – altså tur-ist.

– I mellomkrigstiden ble telttur en populær ferieform og på denne tiden ble også de første campingplassene bygd her til lands, sier Hundstad. ■ ■

NI DAGERS FERIE FRA 1936

Når det gjelder nordmenns ferier fikk arbeidstakere lovfestet rett til ni dagers ferie i 1936. Mange hadde da allerede fått tariffestet bestemmelser om betalt ferie. Når det gjelder reisemønster har den største endringen skjedd først de siste tiårene. I en skipsfartsnasjon som Norge har mange nordmenn selvsagt vært verden rundt til alle tider, men få har historisk hatt mulighet til å tilbringe ferien utenlands.

– Utenlandsferier var lenge nesten utelukkende forbeholdt overklassen. Noen få tok «The Grand Tour», som var faste reiseruter med bestemte severdigheter. Når noen først reiste ut i verden vakte det mye oppmerksomhet, mens nå er dette helt dagligdags. Jeg kan huske at det selv i min oppvekst var vanlig at de som hadde vært på fjerne destinasjoner fikk skrive om det i avisen, sier Hundstad.

■ NOEN NØKKELÅRSTALL FOR FERIE OG FRITID

- 1907** ► Norsk litografisk forbund får tariffestet én ukes betalt ferie.
- 1916** ► En voldgiftsdom gir fire dagers ferie i verkstedindustrien og noen andre bransjer.
- 1918** ► Offentlige tjenestemenn får lovfestet rett til sammenhengende ferie i minst fjorten dager.
- 1919** ► Ferien utvides til én uke i verkstedindustrien og noen andre bransjer.
- 1920** ► Ferien utvides til to uker i verkstedindustrien og noen andre bransjer.

- 1922** ► En voldgiftsdom kutter ferien fra tolv til åtte dager i verkstedindustrien.
- 1936** ► Arbeidervernloven gir lovfestet rett til ni dagers ferie med lønn.
- 1947** ► Ferieloven gir rett til tre ukers ferie.
- 1964** ► Lovfestet ferie utvides til fire uker.
- 1976** ► Arbeidstakere over 60 år får en ekstra ferieuke.
- 1981** ► «Grodagen» lovfestes som start på en femte ferieuke.

KILDE: ARBEIDERBEVEGELSENS ARKIV OG BIBLIOTEK – KAMPEN FOR FERIE 1890–1940

Hytter, feriehjem og seterliv

I denne artikkelen skal vi se nærmere på ulike former for feriehjem og hvilke kilder vi kan bruke for å finne de som benyttet disse.

■ IDA BERGITTE ANDERSEN HUNDVEBAKKE

Det første hyttelivet startet allerede på 1600-tallet.

– Fra 1600-tallet flyttet velstående byboere ut på landet hvor de produserte mat til husholdningen. Et eksempel er Bogstad gård. Dette fortsatte utover 1700-tallet, men gårdsbrukene gikk gradvis over til å bli landsteder hvor eierne tok imot gjester og hadde store

selskaper. På slutten av 1800-tallet ble også jakthytter populære i overklassen. Disse ble gjerne bygd i en nasjonal stil og lå i et godt jaktterreng, og ble samtidig brukt som ordinære hytter. sier Arne Lie Christensen. Han er etnolog og har blant annet skrevet boken *Ut i det fri. Livet på setra, hytta og landstedet*.

Feriehjemmet Svestad åpnet i 1939. Tekst i albumet: En hyggelig opning av Svestad i 1939. FOTO: UKJENT / ARBEIDERBEVEGELSENS ARKIV OG BIBLIOTEK

Husmødre på vei til husmorferie på Svestad feriehem for slitne husmødre på Nesodden. Her står de på brygga og venter på Nesodd-båten i juni 1951. FOTO: ARBEIDERBLADET / ARBEIDERBEVEGELSENS ARKIV OG BIBLIOTEK

ARBEIDERKLASSEN BLE HYTTEFOLK FRA 1900-TALLET

At hyttelivet ble for alle, også arbeiderklassen, skjedde fra 1900-tallet og utover i mellomkrigstiden. I denne perioden ble arbeidsdagene kortere og arbeiderne kunne begynne å snakke om en fritid. De fikk nå tid til å bytte ut trange bygårder med frisk luft på landet. Les mer om historien til ferie og fritid i en egen artikkel i dette bladet.

– I Oslo begynte det med at folk dro til øyene i Oslofjorden og overnattet i telt. Deretter tok hyttene form og ble bygget med hjelp fra slekt og venner. Mange fra byens arbeiderklasse var oppvokst på bygda og hadde med seg erfaring med bygging av hus derifra, sier Christensen.

Husmorferie på Svestad feriehem for slitne husmødre på Nesodden. Harda Beil slapper av med *Magasinet for alle*, juni 1963.

FOTO: ARBEIDERBLADET / ARBEIDERBEVEGELSENS ARKIV OG BIBLIOTEK

Gitarspill under sommeropphold i 1960.

FOTO: ARBEIDERBLADET / ARBEIDERBEVEGELSENS ARKIV OG BIBLIOTEK / UTSNITT

Avslapping på Svestad i 1958.

FOTO: ARBEIDERBLADET / ARBEIDERBEVEGELSENS ARKIV OG BIBLIOTEK / UTSNITT

BEGYNT MED FÅ

I dag er hytta ofte et slektsprosjekt i den forstand at den ofte blir delt mellom mange familiemedlemmer. Ifølge Christensen startet det ikke slik.

– De fleste bygde hyttene sine på egen hånd for sin kjernefamilie, men etter hvert som hytta har gått i arv og slekta har vokst har det endret seg.

Om du vil finne ut mer om hytta i arkivene, kan du for eksempel oppsøke de kommunale arkivene. Der finnes det arkivmateriale knyttet til alt som har med tekniske oppgaver, som byggetillatelser, renovasjonstjenester med mer. Du kan lese mer om arkivkilder til tekniske oppgaver på vår nettside.

Dugnad på Svestad i 1964. FOTO: ARBEIDERBLADET / ARBEIDERBEVEGELSENS ARKIV OG BIBLIOTEK / UTSNITT

Feriehjemmet Svestad åpnet i 1939. Tekst i albumet: Bestyrerinne frk Hansen (med kryss) med sine drabanter på opningsfesten.

FOTO: ARBEIDERBLADET / ARBEIDERBEVEGELSENS ARKIV OG BIBLIOTEK

Svestad feriehem for slitne husmødre.

Fra v.: Formann i styret Magnhild Eriksen, Rachel Grepp, Karen Blyberg og Christiane Gulbrandsen i juni 1954.

FOTO: ARBEIDERBLADET / ARBEIDERBEVEGELSENS ARKIV OG BIBLIOTEK

FERIEHJEM

For dem som ikke hadde råd til egen hytte fantes det andre alternativer for å kunne komme seg bort. Mange fagforeninger hadde for eksempel egne feriehem. Et feriehem som skulle spille en viktig rolle for mange var Svestad på Nesodden. Svestad ble åpnet i 1920 og drevet av Arbeiderpartiets kvinneforeninger. Målgruppen var slitne husmødre og tusenvis av kvinner fikk innvilget opphold på hjemmet frem til det ble solgt på 1980-tallet. Tilsvarende ferietilbud for husmødre ble også drevet av Norsk Folkehjelp fra etterkrigsårene og utover.

FERIEMINNER

Arkivet etter Svestad oppbevares i Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek. Her ligger også arkivene etter Feriehjemmet Østeråt, Feriehjemmet Furukollen og Baker-svennenes feriehem. Også i andre arkivinstitusjoner finnes det arkiver etter feriehem. Få en oversikt over hva som ligger hvor på arkivportalen.no.

«Her er det godt og være. Betjeningen skal ha all ære. For det gode stell fra morgen til kvell. Ifra strev og slit har jeg hatt en god hvil. Hjertelig takk».

Dette skriver Marie Hågensen i Svestads gjestebok, etter å ha tilbragt to uker på feriehemmet. Også mange andre kvinner har signert boken. «14 dager til ende, disse skal vi aldri glemme. Med sol og varme, og deilig mat, og spør om vi er blitt late», skriver en annen feriegjest sommeren 1969. En tredje takker for den første ferien hun noensinne har hatt.

Slike personlige hilsener finnes det mange av i gjesteboken til Svestad.

Disse finner vi fra 1940-tallet og utover. Men det finnes også mye informasjon om gjestene før den tid. Alt fra starten i 1920 ble gjestene registrert ved ankomst. Der står det blant annet hvor de er født og hvor de bor. Det står også når de er født.

Mange av de ferierende fikk dekket ferieoppholdet sitt av organisasjonene som stod bak feriehemmet. Disse friplassene ble lyst ut gjennom annonser i avisene og i flere møtetreferater blir det vist til et ras av innkommende søknader fra kvinner som ønsket ferie. Men med unntak av noen få søknader fra 1980-tallet har vi dessverre ikke funnet noen av disse søknadene i arkivmaterialet etter Svestad. Merk at dette kan finnes i arkivene etter de ulike underorganisasjonen som stod bak driften av hjemmet.

SETERFERIE

En tredje sommerdestinasjon var setra/stølen. Noen forskere mener at nordmenn har drevet med setring like lenge som de har drevet med landbruk. Med tanke på at en svært stor del av befolkningen drev innen primærnæringen til langt utover 1900-tallet, sier det seg selv at mange har eller har hatt en seter i familien.

På setra ventet ofte mye arbeid, men det var også en måte å komme seg bort fra hverdagen. Om dine slektninger hadde en seter finnes det en interessant kilde du kan bruke for å finne ut mer om den: Seterlistene.

På 1930-tallet ble seterdriften i Norge kartlagt og registrert og listene som ble utarbeidet den gangen ligger på digitalarkivet.no.

Her står ulik informasjon om hver seter og gården den tilhører. Blant annet kan vi se om seteren var nedlagt eller i drift på tidspunktet listene ble ført, og hvilken type seter det var snakk om. Da kan vi enklere vite om våre familied medlemmer har tilbrakt tid på en bestemt seter og hva de gjorde der.

Noe av arkivmaterialet som finnes fra Svestad.

Reisepass

Mellom 1661 og 1860 hadde myndighetene et mål om å kontrollere befolkningen, for å kunne begrense sosial og geografisk mobilitet. Som et virkemiddel for å kontrollere flytting ble det derfor innført passtvang for innenlandsreisende i Norge. Alle som skulle reise fra et sted til et annet måtte ha pass.

■ RENATHE-JOHANNE WÅGENES
■ Statsarkivet i Bergen

Passtvangen ble strengt overholdt. Det var straffbart å huse løsgjengere eller personer uten reisepass. Og skipper og fergemenn kunne stilles til straffansvar dersom de fraktet personer uten reisepass.

I POLITI- OG LENSMAUNNSARKIVENE

I 1805 ble det bestemt at det kun var politimestrene i byene og fogdene på landet som hadde rett til å utstede reisepass. Derfor finner du reisepassene i politi- og lensmannsarkivene. Disse arkivene finner du hos stats-

Et eksempel på et reisepass.

Portrett av M. Krohn som kan bekrefte at beskrivelsen fra passet stemmer godt overens med hvordan han så ut.

arkivene. Noen pass ligger også digitaliserte på digitalarkivet.no.

Passenes utforming og innhold er svært varierende. Men noe informasjon finnes på alle; stedet hvor passet ble utstedt og datoen for dette, navnet på den som utstedte det, samt navn og stilling på den som reiste. Det er også notert destinasjonen vedkommende skulle til. Enkelte ganger vil det også stå hvor den reisende ble født.

KAN FØLGE REISERUTEN

Pass var naturlig nok også obligatorisk ved utenlandsreiser. I tillegg måtte alle som kom fra utlandet ha pass når de kom hit, også de som var født i Norge. De fleste reisepassene som finnes bevarte ved Statsarkivet i Bergen er utstedte i Sverige og Danmark, men også fra dagens Tyskland finnes en god del pass. Pass for reisende fra Russland finner vi også, men disse er utfordrende å lese. Av spennende fødesteder blant de tilreisende kan nevnes Venezia og Riga.

Michael Krohns
reisepass fra 1822.

På baksidene av passene finnes ofte informasjon om når passene ble fremvist på reisen. På denne måten kan du følge personens reiserute.

BESKRIVELSE AV EIEREN AV PASSET

Det er varierende hvor mye informasjon som står i disse passene, men noen pass kan være rene gullgruver. Noen pass inneholder for eksempel en beskrivelse av utseendet til den reisende, som øyenfarge, hårfarge og høyde, samt ansiktsform og hudfarge. Altså et substitutt for dagens passbilde.

En av dem det finnes gode beskrivelser av er den bergenske kjøpmannen Michael Krohn: Den 31. juli 1822 får

«Kjøbmand Michael Krohn af Bergen» utstedt et reisepass for å reise sjøveien fra København til Bergen. Her får vi oppgitt at han er 29 år gammel, født i Bergen og at han snakker norsk. Han er dessuten «maadelig af vext og proportionerit af bygning»,

og har blondt hår og blå øyne. Siden Krohn kunne skrive, signerte han reisepasset selv.

På baksiden av reisepasset kan vi lese at han har vist frem passet sitt den 5. august 1822 til Helsingørs hovedvakt, og at han også har fremvist passet ved Bergen politikammer den 21. august samme år.

TA EN KIKK I PASSPROTOKOLLEN

I tillegg til selve passene, er passprotokollene en spennende kilde. Dette er en protokoll over utstedte pass eller fremviste pass. Når noen returnerte fra en reise, eller slo seg ned et sted, ble passene innlevert til politi eller lensmann. Da vil dette stå i protokollen. ■■

KILDER

- Norsk Biografisk Leksikon – Michael Krohn
- Store Norske Leksikon – Michael Krohn
- Statsarkivet i Bergen
- Prestearkivene kilder om flyttinger av Oddleif Lian, arkivar, Statsarkivet i Kristiansand.

LES MER

På vår nettside ligger det en artikkel som heter *Noen kilder til innvandrere i Norge gjennom tidene*. Der finner du tips til ulike arkiver som kan inneholde informasjon om personer som har innvandret til landet gjennom historien.

Hvilken bil eide mor

Med bilen fulgte frihet og mulighet til å reise lengre på egenhånd. I arkivene og gamle bøker finnes det en del opplysninger om fortidens kjøretøy og deres eiere.

■ IDA BERGITTE ANDERSEN HUNDVEBAKKE

Den første bilen kom til Norge i 1895, men det skulle gå en del år før dette transportmiddelet var allemannseie. Det er derfor ikke sikkert at dine forfedre var blant de heldige utvalgte som var bileiere, men det kan likevel være vel verdt å ta en kikk i kildene for å sjekke om dette var tilfelle.

Om du ønsker å finne ut mer om personers bilhold er det flere interessante kilder å ta i bruk.

OVERSIKTSBØKER OVER BILEIERE

En av de enkleste og mest tilgjengelige kildene du kan bruke er de ulike bilbøkene som ble utgitt på 1920- og 1930-tallet.

Dette er oversiktsbøker over bileiere og deres biler over hele landet.

Bøkene som ble utgitt i 1922, 1925, 1927, 1929 og 1930 het *Bilboken for Norge*. I 1935 kom *Norges bilbok* ut.

Etter dette bildet å dømme var ikke promillereglene for bilkjøring like strenge som i dag. ... FOTO: ROLF SR. SUNDT / NORSK FOLKEMUSEUM

Bilen gav muligheter til å reise på lengre turer enn før. Her tar en familie en rast i 1928. FOTO: UKJENT / ANNO DOMKIRKEODDEN

FOTO: UKJENT / ANNO DOMKIRKEODDEN

I arkivene finnes det kjøretillatelser og rapporter fra bilkontroller. Her ser vi en gjeng bilmekanikere på kurs.

Dette bildet er merket «en rast og en svingom på Dovrefjell».

Bildet er tatt rundt 1920. FOTO: PER HVAMSTAD / ANNO MUSEA I NORD-ØSTERDALEN / UTSNITT

far på 1920-tallet?

BILKORT ILLUSTRASJON: COLORBOX

Ut på biltur rundt 1920. FOTO: EINAR RØE / ANNO MUSEA I NORD-ØSTERDALEN

Bøkene fra disse årene ligger digitalisert på **digitalarkivet.no**. På Nasjonalbibliotekets nettsider finner du boken *Hvem eier bilen T-U-V* fra 1936. Den inneholder dog bare opplysninger fra Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag.

ANDRE KILDER

Det finnes også flere arkiver som du kan bruke for å finne informasjon om bileiere. Disse finnes i statsarkivene, men også i arkiver utenfor Arkivverket.

KJØRETØYREGISTRE FØR 1927

På **digitalarkivet.no** ligger det to registre over kjøretøy for perioden 1899 til 1926. Her finner du både informasjon om eieren og teknisk informasjon om bilen.

VOGNKORT FOR KJØRETØY

Registreringskort for kjøretøy ble innført fra 1913. Disse kan enten befinne seg i statsarkivene eller i

arkivene til de ulike vegkontorene. I registreringskortene står det tekniske opplysninger om bilen og informasjon om eier.

KJØRETILLATELSE OG FØRERKORT

På landsbygda var det frem til 1912 amtmannens oppgave å gi kjøretillatelse og føre kontroll med kjøretøy, mens politiet hadde ansvaret i byene. Fra 1912 og frem til 1967 hadde politiet ansvaret i både by og land. Kravet om førerkort kom i 1913. Før det var det bilen som ble gitt kjøretillatelse, og føreren fikk løyve til å kjøre akkurat den bilen. Merk at mesteparten av dette arkivmaterialet ligger hos Vegvesenet, men noen eldre søknader om kjøretillatelser kan også finnes i statsarkivene i amtmann- og lensmannsarkiver. ■ ■

KILDER

- Arkivverket.no – Registrering av kjøretøy
- Arkivsenteret.no – Biler
- Slektsforum

FOTO: ANNO MUSEA I NORD-ØSTERDALEN

Idrett

Idrettsbevegelsen er Norges største frivillige folkebevegelse. Den består av tusenvis av lag og foreninger. Mange av dem kan se tilbake på en lang historie. Flere har også vært flinke til å ta vare på sin historie til glede for både historieinteresserte og slektsforskere.

■ GAUTE CHRISTIAN MOLAUG

■ Arkivar og formidler, Aust-Agder museum og arkiv, avd. KUBEN

Allerede i 1760-årene ble det arrangert skikonkurranser i regi av Forsvaret, men det var først hundre år senere at de første norske idrettsforeningene dukket opp. Først ute var Christiania Turnforening og bak etableringen stod en bokbinder fra Østerrike.

Turnoppvisning i Arendal rundt 1900. Turn var en av de første organiserte idrettene i Norge og enkelte arkiver strekker seg tilbake til midten av 1800-tallet.

Diplom fra Aust-Agder Arbeideridrettskrets tildelt guttelaget til Stokken A.L.L. i 1935. I idrettsarkivene kan en finne flere flotte diplomer. Noen av dem inneholder også navn på deltagere.

Kvinnelige turnere fra Arendals Turnforening på det «Internationale turnstævne» i Kristiansand i 1903. Flere idrettsarkiver inneholder foto og på enkelte bilder kan du også finne navn på de som er avbildet.

DE FØRSTE

I 1854 flyttet den østerrikske bokbinderen Joseph Stockinger til Norge og Christiania. Stockinger hadde ikke bare interesse for bøker. Han var også interessert i turn, og i 1855 var han med på å stifte Christiania Turnforening – Norges første idrettsforening.

Etter to år i hovedstaden flyttet Stockinger til Arendal. I den rike sjøfartsbyen startet han opp sitt eget bokbinderverksted, men han tok også med seg sin interesse for turn. I 1857 startet han opp det som kom til å bli Norges andre turnforening, Arendals Turnforening. Turnforeningen ble raskt populær og antall medlemmer økte. Foreningen var imidlertid ikke bare interessert i å gi sine medlemmer trening i fysiske øvelser. De var også opptatt av å dokumentere foreningens aktiviteter og ikke minst å bevare turnforeningens historie.

FRA SLEKT TIL SLEKT

Kort tid etter at Arendals Turnforening ble stiftet, ble det laget en såkalt stambog, og på protokollens første side kommer motivasjonen til å dokumentere tydelig fram:

«De nuværende medlemmer af Arendals Turnforening vie disse Blade til de kommende Slægter. De ere bestemte til at optage Navnene paa alle dem, som have sluttet sig til Turnvæsenets Sag.»

Arendals Turnforening har vært så gode til å bevare sin egen historie, at foreningens arkiv i 2014 ble tatt inn i den norske delen av UNESCOs dokumentarvliste kalt Norges dokumentarv. Norges dokumentarv er en liste over Norges mest verdifulle dokumenter og arkiver. Begrunnelsen for at arkivet ble tatt inn på den eksklusive listen var dels at det var fra landets nest eldste idrettslag og dels at det var et at de mest komplette bevarte idrettsarkivene i Norge.

Dessverre har ikke alle idrettslag vært like ivrige etter å bevare sin historie, men mange idrettslag har likevel etterlatt seg flere interessante arkiver. Hva kan en så finne i disse arkivene?

MØTEBØKER OG MEDLEMSLISTER

Mange idrettsarkiver inneholder møtebøker fra styrer og utvalg. Her vil en ofte kunne få oversikt over dem som

*Overgangsregulering - kr. 1.00.
Norsk 15 år kr. 0.40.*

	1920	1921	1922	1923	1924	1925
1. Ole Løve	1.00	1.00	1.00			
2. Knut Løve	1.00	1.00	1.00			
3. P. Olmestad	1.00	1.00	1.00			
4. T. Orust-Lund	1.00	1.00	1.00			
5. T. Collinsson	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
6. Ole Holand	1.00	1.00	1.00			
7. Erik Løve	1.00	1.00	1.00			
8. C. Kjørrum	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
9. Knut Arendal	1.00	1.00	1.00			
10. Ole Hessel	1.00	1.00	1.00	1.00		
11. Ole Schasdal	1.00	1.00	1.00			
12. Toralf Orust	0.50					
13. Knut Collinsson	0.50					
14. Ole Væge	0.50					
15. Ole Flak	1.00	1.00	1.00			
16. T. Sævi	1.00	1.00	1.00			
17. Ole Væge	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
18. Ole O. Braathen	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
19. T. Sævi	1.00					
20. Ole Væge	0.50	0.50	1.00			
21. Ole Sævi						

Medlemsbok fra Vegårshei Idrettslag fra begynnelsen av 1920-årene. Ikke alle medlemsbøker er like påkostet som Stambogen for Arendals Turnforening, men innholdet kan ha like stor verdi.

du ofte kunne finne det under egenproduserte trykksaker.

Mange idrettslag har tatt vare på diplomer. På side 16 kan du se et diplom avbildet. Mange av diplomene inneholder personnavn, enten enkeltvis eller som gruppe i form av eksempelvis spillere på et fotballag.

FOTO

Noen idrettsarkiver inneholder foto. Som oftest er det gruppe-

bilder av lag, der det av og til også er påskrevet hvem det er tatt bilde av. Av og til finner en også foto fra trening, stevner og andre arrangementer.

var involvert i organiseringen av idrettslaget og hvordan foreningen ble drevet. Møtebøkene er som regel organisert kronologisk og en kan derfor følge utviklingen fra år til år.

De fleste idrettsarkivene inneholder også medlemslister. I noen idrettsarkiver kan disse ligge som en del av møtebøkene, mens i andre arkiver kan de være skilt ut som en egen arkivserie. Noen ganger er medlemsnavnene ført inn i egne medlemsprotokoller, mens ved andre tilfeller kan de ligge i form av løse dokumenter i en saksmappe.

REGNSKAP

Dokumentasjon knyttet til økonomiske forhold er en vanlig del av de fleste arkiver, og idrettsarkivene er ikke noe unntak. Ofte er det snakk om ulike regnskapsbøker som gir en oversikt over foreningens økonomiske disposisjoner, men av og til kan en også finne oversikt over betalende medlemmer.

PROGRAMBLADER OG DIPLOMER

Stevner og konkurranser er en viktig del av idretten. I idrettsarkivene kan du finne programblader som gir oversikt over deltagere, og rapporter som gir oversikt over medlemmenes prestasjoner. Som oftest er denne typen dokumentasjon en del av en arkivserie med korrespondanse og/eller et sakarkiv, men dersom idrettslaget som har skapt arkivet har vært arrangør, vil

ÅRSMELDINGER OG JUBILEER

De fleste organiserte idrettslag har ført årsmeldinger. Noen årsmeldinger er korte og tallbaserte, mens andre er mer utfyllende og kan inneholde opplysninger om både styret og enkeltmedlemmer.

Stambogen for Arendals Turnforening. Arkivet etter Arendals Turnforening er et av Norges mest komplette idrettsarkiv og i 2014 ble arkivet innlemmet i Norges dokumentarv. FOTO: GERD CORRIGAN, AUST-AGDER MUSEUM OG ARKIV, AVD. KUBEN

Med jevne mellomrom fyller idrettslagene år, og i den forbindelse har idrettslagene ofte oppsummert litt av foreningens historie. Også her varierer detaljnivået. Noen steder finner en kun en kortfattet historikk, mens andre ganger kan det være laget et eget jubileumshefte som beskriver mer utfyllende om utvikling og hendelser. Ofte er årsmeldingene og jubileumsskriv en del av møtebøkene eller en del av et sakarkiv, men av og til er også disse skilt ut som egne arkivserier.

NASJONALE OG REGIONALE FORBUND

Idrettsbevegelsen består ikke bare av lokale idrettslag. I 1861 ble Norges idrettsforbund stiftet, og i 1919 ble idrettskretsene etablert. I tillegg finnes flere særforbund knyttet til ulike idrettsgrener. Både de nasjonale forbundene og de regionale organisasjonsleddene har skapt arkiv. Disse arkivene forteller mye om organisering av idretten, men de kan også kaste lys over enkeltpersoner og enkelthendelser. I arkivet etter Buskerud Idrettskrets, som befinner seg i Drammen byarkiv, kan du eksempelvis finne protokoller over avlagte idrettsmerkeprøver. Det finnes også eksempler der arkiv etter lokale idrettslag er blitt samlet inn og blitt en del av arkivet til et regionalt forbund. I arkivet etter Aust-Agder Idrettskrets som oppbevares på KUBEN i Arendal, finner du eksempelvis arkiv etter Arendal Skøyteklubb.

VARIERENDE OMFANG OG KVALITET

Det er få idrettsarkiver som inneholder mange komplette arkivserier og som dekker en tidsperiode på over 100 år. De fleste idrettsarkivene har både mange, og til dels store

Arkivet etter Aust-Agder Idrettskrets er både stort i omfang og svært innholdsrikt. Her finner en både kretsens eget arkiv, men også arkivene etter flere ulike idrettsforeninger.

hull. Måten idrettsarkivene er blitt skapt på varierer også mye.

I noen idrettslag har arkivering av dokumentasjonen vært en naturlig del av driften. Her vil en ofte finne møteprotokoller med formelle møtereferater, et organisert korrespondansearkiv, register over medlemmer med mer.

I andre idrettslag er arkivet i større grad blitt skapt i etterkant som del av en opprydning. I denne typen arkiv vil en av og til kunne finne både møtereferater, brev, årsmeldinger og diplomer samlet i en og samme saksmappe. Dette gjør materialet vanskeligere å lete i, men det vil likevel kunne inneholde mye interessant.

Selv om idrettsarkivene kan være svært innholdsrike, er det ikke alt som er tilgjengelig.

TILGJENGELIGHET

Idrettsarkivene kan inneholde flere personopplysninger. Idrettslag, kretser og forbund er ikke offentlige virksomheter og dermed ikke underlagt offentleglova eller forvaltningslovens bestemmelser om innsyn. Mange idrettsarkiver oppbevares likevel av offentlige arkivinstitusjoner som legger offentleglova og forvaltningsloven til grunn når de skal vurdere innsyn. Stort sett vil opplysninger du finner i idrettsarkiver være uproblematisk når det gjelder innsyn, men det kan være dokumenter som inneholder opplysninger som avdekker personlige forhold knyttet til eksempelvis helse, økonomi, sosial status og lignende som vil være klausulert og dermed følge sperrefristene på 60, 80 og 100 år.

Det kan også eksistere avtaler mellom arkivskaper og arkivinstitusjonen om begrensninger i bruk av materialet, men ofte er disse begrensningene tidsavgrenset.

Den største utfordringen med tilgang til idrettsarkivene, er at mange idrettsarkiver ennå ikke er avlevert til en arkivinstitusjon. Dermed vil arkivene være både vanskelig å finne, og vanskelig å få tilgang til.

Heldigvis er det mange idrettslag som har god kontakt med arkivinstitusjoner og som er opptatt av å bevare og tilgjengeliggjøre arkivene for ettertiden. I dag pågår også flere prosjekter for å tilgjengeliggjøre idrettsarkiver digitalt. I tillegg finnes prosjekter som har som formål å bevare elektronisk skapt materiale, slik at kommende generasjoner vil kunne ha glede av idrettsarkivenes mangfoldige innhold i fremtiden.

KILDER

- Arkiv DA-1002 Vegårshei idrettslag
- Arkiv DA-1122 Sørfjell idrettsforening
- Arkiv PA-2391 Arendals Turnforening
- Arkiv PA-2627 Idrettslaget Express
- <https://avtrykk.no/osterrikeren-som-fikk-norge-til-a-turne>
- https://snl.no/Idrett_i_Norge

På leit etter oldefar i arkivet etter Norsk Motorcycle-Klub avd. Bergen

Bergens første motorsykelklubb, Norsk Motorcycle-Klub avd. Bergen, ble stiftet i 1921. Grunnleggerne var unge forretningsmenn fra velstående kår på jakt etter fart og spenning i hverdagen. Et dypdykk i klubbarkivet gir et interessant og detaljert innblikk i foreningens drift og aktiviteter de første årene etter stiftelsen, men også et innblikk i egen slektshistorie.

■ FRANK MORTEN PEDERSEN

Oldefar Paul Wilhelm Holst Solem (1888–1925) døde av tuberkulose i ung alder, og det kollektive minnet om han i slekten er begrenset. Men gledelig nok finnes det mange fotografier av han, og disse levner ingen tvil om

at Paul Wilhelm var en stilig type med sans for fest, moro og raske kjøretøy. Motorsykler er en gjenganger på fotografiene av oldefar og omgangskretsen av borgerklasse-sønner på 1920-tallet, et tiår hvor det generelt var trange

Harald Seierstad med frue på utflykt med NMK avd. Bergen. En hustru som ledsager i sidevognen var et vanlig syn på turene i foreningens første driftsår.

Oldefar Paul W. Holst Solem med oldemor Magdalena i sidevognen.

tider for både folk og næringsliv. På dette tidspunktet var motorsykkelen som en kuriositet å regne, de første vel-fungerende motorsyklene ble først lansert på verdensmarkedet like før 1. verdenskrig. Krigen skjøt imidlertid fart på utviklingen av motoriserte kjøretøy og sivilmarkedet økte. De første motorsyklene kom dermed til Norge mens stormaktene gikk løs på hverandre på kontinentet.

I starten var motorsykler et uvant syn i by, land og strand, og mang en motorsyklist fikk bygdefolkets hyttede neve etter seg i forargelse da de inntok landets kjerreveier. Samtidig vakte motorsykkelen begeistring og entusiasme i andre deler av befolkningen, og det tok ikke lang tid før motorsyklistene organiserte seg. Den motoriserte tidsalder var definitivt i gang.

NORSK MOTORCYCLE-KLUB AVD. BERGEN GRUNNLEGGES

Norsk Motorcycle-Klub ble stiftet i Kristiania den 28. juli 1916. Norsk Motorcycle-Klub avd. Bergen, stiftet i 1921 av kameratgjengen fra Bergen, var en av mange klubber som ble etablert etter inspirasjon fra Kristianiamiljøet. Fra 1920 ble klubber over hele landet organisert som lokallag under hovedstyret i Kristiania.

De fem grunnleggerne av Norsk Motorcycle-Klub avd. Bergen var Harald Seierstad, Robert Gjertsen, Christian A. Lange, Paul W. Holst Solem og Sophus Kahrs. Medlemsmassen det første året talte 45 medlemmer. Dette var unge herrer tilhørende byens bemidlede overklasse. Med egne motorsykler og Seierstad som formann gikk klubben straks i gang med rekruttering og organisering av aktiviteter.

Oslo-baserte Norsk Motorcycle-Klub skiftet navn til Norsk Motor Klubb (NMK) i 1931. Navnebyttet var et strategisk veivalg for å inkludere den voksende bilporten i rekkene.

ARKIVET ETTER NORSK MOTORCYCLE-KLUB AVD. BERGEN

Jeg ville lære mer om NMK avd. Bergen, samt forstå hvilken rolle oldefar Solem hadde i klubbdriften. Jeg anslo det som sannsynlig at foreningen hadde et klubbarkiv, utfordringen var å spore opp hvor arkivmaterialet var oppbevart. Arkivportalen opplyser at arkivet etter Norsk Motor Klubb er oppbevart i Drammen Byarkiv.

Dette byarkivet har imidlertid bare en katalogisering av arkivmaterialet. Selve arkivet er fysisk oppbevart ved Norsk Motorsportmuseum i Lier. Arkivmaterialet starter imidlertid først i 1931, altså etter at navnebyttet ble implementert. Arkivet etter Norsk Motorcycle-Klub avd. Bergen, altså lokalavdelingens klubbhistorie før navnebyttet til NMK Bergen, er ikke oppbevart i Lier. Arkivportalen gir ingen opplysninger om hvor dette arkivet er oppbevart.

I et forsøk på å spore opp arkivet etter Norsk Motorcycle-Klub for årene etter stiftelsen i 1921, ble Bergen Byarkiv kontaktet. Arkiv etter lag/foreninger/organisasjoner er i hovedsak oppbevart i et byarkiv eller et interkommunalt arkiv, og denne antagelsen viste seg å stemme. Bergen Byarkiv kunne bekrefte at arkivet etter NMK avd. Bergen befant seg i byarkivet. Materialet, tre fotoalbum, en utklippbok og en rittprotokoll, som i varierende grad dekker årene 1921–1930, ble levert til Bergen Byarkiv av etterkommerne etter tidligere styremedlem Aksel Storjohan.

MOTORSYKLISTER PÅ TUR

De første driftsårene fra 1921 er godt dokumentert i rittprotokollen. I starten var foreningens hovedfokus organisering av utflukter for medlemmene med hustruer. I oppstartsåret 1921 og året etter ble det organisert åtte årlige utflukter med landlige reisemål. Øystese var destinasjon for den femte turen i 1921 (27. aug), og oppsummeringen ble ført i penn av formann Seierstad (utdrag):

«Selskapsridt Trengereid – Norheimsund – Øystese med avreise fra Bergen lørdag ettermiddag. P.g.a. noget kort varsel blev tilslutningen daarlig, og der kom ikke til at delta nogen damer. Passelig godt veir, utmerkede veier. Festlig skarp kjøring fra Trengereid til Øystese med ankomst til aftens. Om kvelden den rigtige NMK avd. Bergens stemning. Om søndagen en del små regnbyger. Kjørt av sted for Trengereid like efter middag. Ti minutter før ankomst Trengereid kom en usedvanlig sterk regnbyge ned over de stakkars motorcyklistene, samtlige blev gjennomvaade. Da ingen av benzintankene lekket kom der imidlertid ikke noe vand i benzinen. Ankomst Nesttun kl 19:00.»

MEN VI MÅ DA KONKURRERE

Det gikk ikke lang tid før konkurranseinstinktet gjorde seg gjeldende for klubbens unge herrer. Frem mot 1925 ble utfluktene i større grad erstattet av ulike konkurranser.

Målområdet i Bergen for en av NMK avd. Bergens konkurranser på midten av 1920-tallet.

Full konsentrasjon på startstreken før startskuddet går. Typiske konkurransegrener på 1920-tallet var presisjonskjøring og bane- og orienteringsløp.

Mennesenes hustruer, som i starten deltok på en del utflukter, forsvant dermed litt fra foreningslivet. Høstrittet i 1925 var et 223 km langt orientering- og pålitelighetsløp gjennom Stor-Bergen og nabokommuner. Premiering var basert på idealtid og straffeprikker for feilkjørsler. Årsprogrammet for 1926 inneholdt baneløp og bakke- og hastighetsløp, i tillegg til Vårtritt og Høstritt.

Med økt konkurranse kom konkurranseinstinkt og dermed også litt intriger i klubben. Støyen som følge av resultater og premiering etter Vårtrittet i 1925 var krevende for styret å håndtere. Det gikk så langt at en gruppe medlemmer rykket inn annonse i *Bergens Tidende* hvor det ble bedt om at styret tilkjennegjorde resultater og kritikk rundt Vårtrittet. Skal vi tro det som må være en kopi av formannens forsonende og samlende festtale i anledning Høstrittet 1925 løste denne floken seg greit.

DET SKÅLES I CHAMPAGNE

Unge forretningsmenn med press i buksen og penger på bok lar ofte ikke sjansen for en god fest glippe. Slik var det heller ikke med medlemmene i NMK avd. Bergen på 1920-tallet. En av gallamiddagene gikk for seg på følgende måte:

«Premieutdelingen foregikk den 7. november i Bergens Handels-samfunds lokaler. Før premieutdelingen var der et vrøvlmøde hvor der ble gjort en del kranling vedrørende ridtet. Stemningen fra dette møtet var derfor noget overskyet, men da det smukke kjønn indfandt sig ved 8½ tiden og man gik til bords til tonene av «Napoleon over Alpene» eller en lignende rabaldermelodi, klarnet gemyttene og stemningen kom efterhvert opp til de traditionelle høider (...). Holst Solem holdt tale for pressen, Seierstad tale for Moldenauer, Moldenauer for Seierstad, eller så var det omvendt. Taler for kvinden var også meget god, kun skade at der var så faa som hørte den. Da kaffen var drukket blev orkesteret sluppet løs og saa gik dansen for fuldt til langt på nat.»

OG ALLE DISSE FOTOGRAFIENE DA!

Noe av det beste med arkivet etter NMK avd. Bergen er de mange fotografiene som foreningen etterlot seg. Både styret og medlemmer har åpenbart vært dyktig på bevaring av klubbhistorien, og samtidens fotografi tegner et levende bilde av foreningens drift og virke. Totalt tre

fotoalbum dokumenterer utflukter, konkurranser, styremedlemmer og ikke minst motorsyklene som ble brukt. Medlemsmassen var ikke stor (ca. 60 personer i 1925), men foreningen var i høyeste grad synlig i lokalmiljøet med sine ritt, konkurranser, gallamiddager og annonsering i Bergens aviser.

For min egen del har jeg kommet over flere fotografi av oldefar Solem. Fra rittprotokollen har jeg funnet ut at han kjørte en Harley Sport i 1921. Det finnes til og med fotografi hvor oldemor Magdalena «Mais'n» er med! Ifølge rittprotokollene var hun med på flere av utfuktene i 1921 og 1922. Fotografiet må ha vært tatt i slik anledning.

BRUK BYARKIV OG INTERKOMMUNALE ARKIV

Mange slektsforskere er ikke klar over alt det spennende materialet som et byarkiv eller et interkommunalt arkiv kan tilby. Faktisk utgjør henvendelser fra slektsforskere kun en liten del av alle henvendelsene som Bergen Byarkiv mottar i løpet av et år. På en måte er dette forståelig, hovedkilder som kirkebøker, folketellinger, skifteprotokoller etc. finnes jo i statsarkivene/Digitalarkivet. Du kan altså komme veldig langt med slektsforskningen din uten å måtte stoppe opp ved kommunale arkiv. Men du risikerer da å gå glipp av mange detaljerte nyanser som virkelig setter substans og personlighet til ellers så traurige datoer og årstall. Det mest spennende med slektsforskning er etter min mening er å bli litt kjent med personene i slektstreet. Hvem var disse menneskene? Hvordan levde de og hvilke interesser hadde de? Kommunale arkiv, her eksemplifisert med arkivet etter NMK avd. Bergen, har nyttige kilder som kan bidra til økt forståelse av livshistoriene til tidligere generasjoner. Merk at utvalget av kommunalt arkivmateriale kan ha geografiske variasjoner. ■ ■

KILDER

- <http://kccd.eu/motorsykkels-historie/>
- Bergen Byarkiv, A-5307 – Norsk Motorcycle-Klub avd. Bergen
- *Bergens Tidende* 13.12.1921
- *Bergens Tidende* 04.07.1924
- Notat av Arne Skivenes, Hva kan Byarkivet tilby slektsforskere? (<https://www.bergenbyarkiv.no/oppslagsverket/wp-content/uploads/sites/4/2003/04/Hva-kan-Byarkivet-tilby-slektsforskere.pdf>)

Finn forfedrene dine i partiarkivene

Politisk arbeid er og har vært en viktig fritidssyssel for mange. Ved å ta et dykk i partiarkivene kan vi få et innblikk i denne delen av våre forfedres liv.

■ MARINA DUROVIC-ANDIC OG TOR ARE JOHANSEN
■ Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek

Partiarkivene kan finnes hos en rekke arkivinstitusjoner, men en av de største depotinstitusjonene er Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek (Arbark). Samlingen omfatter arkiver fra alle politiske partier på venstresiden – både de eksisterende og tidligere partier. Og den omfatter ulike typer partiorganisasjoner og organisasjonsledd. Her finnes det en rekke arkiver fra lokale og regionale partiorganisasjoner, og det er denne samlingen vi skal fokusere på i denne artikkelen.

OVERORDNEDE LOKALORGANISASJONER

Arbark har arkiver etter de overordnede lokalorganisasjonene som for eksempel Drammen arbeiderparti, Lillestrøm arbeiderparti og Oslo SV, og slike partiorganisasjoner har som regel en rekke underliggende ledd. Arkivmateriale etter slike finnes også i samlingen. Dette kan for eksempel være arbeiderkvinnelag og -foreninger, politiske ungdomsorganisasjoner, barneorganisasjoner, elevorganisasjoner, partitilsluttede studentorganisasjoner, partigrupperinger innen fagforeninger og/eller på arbeidsplasser og partitilsluttede korps og sangkor. I tillegg finnes det arkiver etter lokallag fra bydeler og bygdelag.

Både medlemstall og antallet lag og foreninger er høyt. Arbeiderpartiet hadde for eksempel 105 000 medlemmer fordelt på 1879 lag og foreninger i 1919. Som følge av partisplittelser og nedgangstider gikk antallet ned til 41 000 medlemmer fordelt på 886 lag og foreninger i 1925. Deretter gikk det oppover. Rett før krigen hadde Arbeiderpartiet 171 000 medlemmer og 3719 lag og foreninger. Det er med andre ord mange som har en formor og forfar som var engasjert i partiarbeid.

HVA SLAGS OPPLYSNINGER KAN SLEKTSFORSKERE FINNE?

Arkiver fra de lokale partiorganisasjonene og deres underliggende ledd kan inneholde mye stoff av interesse for slektsforskere. Som regel finnes det protokoller fra årsmøter, medlemsmøter, styremøter og eventuelle arbeidsutvalgsmøter i slike arkiver, og ofte finnes det også årsberetninger. Dette kan gi mulighet til å finne ut hvilke verv ulike personer har hatt, hvilke politiske saker de har vært spesielt opptatt av, og i hvilken grad og til hvilke saker de har tatt ordet på ulike møter.

Forberedelser til kommune-, fylkestings- og stortingsvalg er viktige oppgaver for lokale partiorganisasjoner,

Rolf Hofmo, politiker, embetsmann og nestleder i Norges Idrettsforbund. Han skrev mye i lagavisene som ung.

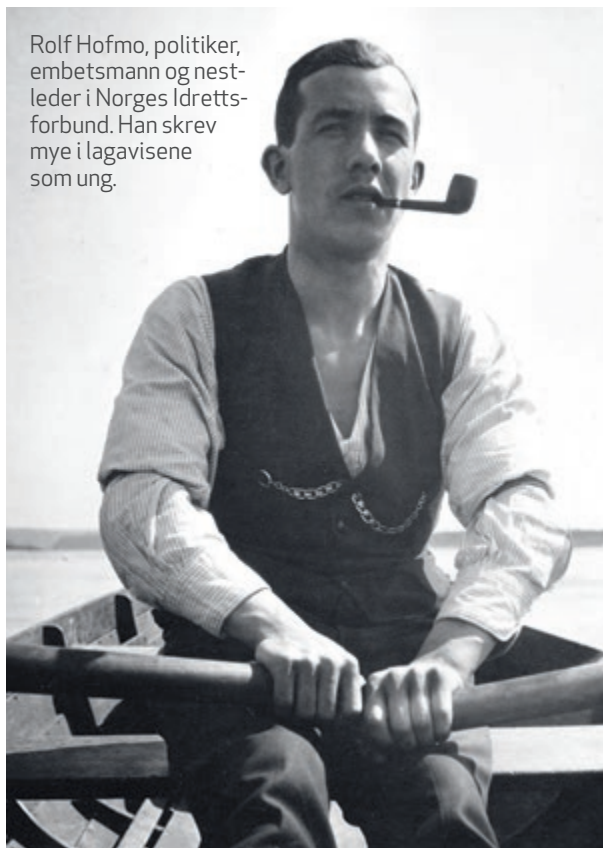

FOTO: UKJENT / ARBEIDERBEVEGELSENS ARKIV OG BIBLIOTEK

Ytterst til venstre:
Rothuggeren fra
1922, med Olga Mørk
som redaktør.

Rothuggeren nr. 28
– julenummer 1921,
30. desember.
Redaktør Rolf Hofmo
og Alfred Isaksen.

FOTO: ARBEIDERBEVEGELSENS ARKIV OG BIBLIOTEK

og mange arkiver inneholder referater fra nominasjonsmøter i tillegg til annet valgstoff. Gjennom materiale av denne typen kan det være mulig å få et innblikk i hvordan nominasjonsprosesser har foregått og hva som har vært av lokale enigheter og uenigheter om hvilke personer som skal føres opp på partienes valglistor.

DOKUMENTASJON PÅ ARBEID SOM FOLKEVALGT

Når valg først er gjennomført, har det så blitt bygd opp arkivdeler knyttet til medlemmers arbeid som folkevalgte. Flere arkiver inneholder for eksempel materiale fra bystyregrupper, herredsstyregrupper, skolestyrer og andre organer der partimedlemmer har vært involvert.

En annen type materiale som kan finnes både i arkiver fra politiske ungdomsorganisasjoner og partilag for voksne, er dokumentasjon fra studiearbeid og kurs- og skoleringsvirksomhet. Hvem deltok? Hvilke temaer ble tatt opp? Og hvem var kursholdere? Slike spørsmål kan det være mulig å finne svar på.

Det kan også være mulig å finne fotoalbum og mer eller mindre velordnede fotosamlinger i arkivene. Kurs, årsmøtefester, jubileer og turer kan ofte være motiver i fotosamlinger. Et problem er gjerne at det ikke finnes informasjon om hvilke personer som er avbildet. Men iblant kan det være mulig å finne gode bilder som både er interessante kilder og i tillegg inneholder viktige opplysninger.

DE HÅNSKREVNE LAGSAVISENE

En spesielt interessant kilde i mange av de lokale partiarkivene er de håndskrevne lagsavisene. Dette var et

viktig instrument i den politiske kampen arbeiderbevegelsen i Norge førte. Avisene representerer viktige og lite undersøkte kilder som særlig ble utgitt i ungdomsforeninger mellom slutten av 1880- og midten av 1960-tallet. Ett av spørsmålene som dukker opp er: Hva finnes av informasjon om enkeltpersoner i lagsavisene til partiene fra den gang?

VITTIG, MEN OGSÅ POLITISK

Det går fram av avisene at det for det meste var unge og begavede mennesker som var bidragsytere. Mennesker gjennomsyret av ideen om sosial rettferdighet, arbeidernes rettigheter, sosialisme og kommunisme. Avisene var underholdende, humoristiske, satiriske og polemiske. Ulike emner ble behandlet, alltid med et tydelig politisk budskap. Arbeiderbevegelsens ungdomslag forberedte seg her på både klassekamp og politisk kamp. Vi leser i avisene om vittige, hånlige og kritisk tenkende ungdom. Stoffet var skrevet av både anonyme og ikke anonyme skribenter, menn og kvinner. Navnene på disse avisene, *Fram*, *Lynstraalen*, *Alarm*, *Dynamitten* og *Rothuggeren*, forteller om ungdommenes ambisjon og revolusjonære entusiasme og om skribentenes roller. Dette gjaldt både redaktører og avisens redaksjonsmedlemmer. Det yngste medlemmet i redaksjonen i en av disse avisene, viktig for den sosialdemokratiske ungdomsbevegelsen i Bergen, var bare åtte år gammel. Enkelte redaktører skrev hele utgaver og dekorerte selv omslagene med tegningene sine. En av dem var Herman Grinaker som hadde æren for *Rothuggerens* popularitet. Utgavene han redigerte, hevet seg over de andre såpass mye at hele perioden han var redaktør ble omtalt som «Grinaker-epoke».

OGSÅ KVINNENE SKREV

Kvinner med en uttalt sosial bevissthet og politisk ambisjon skrev også i avisene. I *Gjengangeren* kunne man lese artikkelen med tittelen «Jenter og deres oppgaver», der den anonyme forfatteren skriver om kvinnerollen og rollen politiske aktivister hadde i arbeiderforeninger. Kvinnene var også avisredaktører. I avisen *Tendstikka* i 1924 beskriver Abarta Pedersen seg selv som en person som kjemper for kvinners politiske rettigheter og frigjøring i samfunnet. Olga Mørk er også en av dem som skrev og talte. Som taler og foredragsholder var hun meget avholdt, og i denne avisen ble det skrevet om hennes evne til å begeistre publikum med høytlesning.

KJENTE OG UKJENTE

De håndskrevne lagsavisene inneholder stoff om kjente og mindre kjente personer, som fikk sin omtale innen utvalgte emner. Kritiske tekster, ofte skrevet anonymt, refererte også til betydningsfulle mennesker i det offentlige og sosiale liv. Men ikke bare dem. Noen artikler ble også skrevet om enkeltpersoner som ikke betalte medlemskontingenten, med en kritisk brodd, utilslørt ironi, men innenfor rammene av det politisk korrekte. Redaksjonen korresponderte med ungdomsforeningens medlemmer. Allerede i 1917 viste Rolf Hofmo, som senere ble både politiker, embetsmann og nestleder i Norges idrettsforbund, kampånd, politisk retning, ambisjon og vilje til endring. Det ser vi blant annet av hans diskusjoner med den ovennevnte redaktøren Grinaker i flere leserinnlegg. Og de som var aktive i arbeiderbevegelsens organisasjoner på den tiden, kunne være omsorgsfulle lærere for sitt «journalistiske avkom»; unge mennesker ble oppmuntret til å skrive fritt om en rekke temaer i de usensurerte lagsavisene.

Avisene var også en slags propagandamateriale. De

ble ikke bare lest, men også nøye lyttet til under høytlesninger på møter og under feiringer. Dette forteller blant andre Einar Gerhardsen om i avisen *Fyrstikka* i 1924. De som skrev var politisk engasjerte i kampen for sosial rettferdighet, arbeidernes rettigheter og et endret samfunn. Lagsavisene avspeilet dermed den tidsånden som preget samfunnsutviklingen.

MEDLEMSINFORMASJON OG PERSONVERN

Mange av Arbarks partiarkiver inneholder medlemslister og lister for betalt medlemskontingent. Når det gjelder materiale av denne typen er det viktig at både arkivdepot og forskere viser varsomhet. I personopplysningsloven fra 2001 ble medlemskap i et politisk parti definert som en sensitiv personopplysning som skulle være gjenstand for særlig beskyttelse. I EUs personverndirektiv (GDPR) og den nye personopplysningsloven som trådte i kraft i 2018, regnes partimedlemskap inn under «særlige kategorier personopplysninger», og det stilles spesielle krav til lagring og eventuelt innsyn i slikt materiale. Nærmere opplysninger om slike forhold kan slektsforskere få ved Arbark og ved andre arkivdepotinstitusjoner.

LITTERATUR

- Berrenberg C. (2013) «Den håndskrevne lagsavisen – et enestående medium» oversatt av Siri K. Strømsnes, *Arbeiderhistorie*
- Langengen L. (1996) «De håndskrevne lagsavisene i den politiske ungdomsbevegelsen», *Arbeiderhistorie*

KILDER

- Arbark, Oslo ARK-1427 Grünerløkka arbeiderungdomslag, håndskrevet lagsavis 1902-1931.
- Arbark, Oslo, ARK-1442 Sosialdemokratisk Ungdomslag «Fremover», håndskrevet lagsavis 1911-1915.
- Arbark, Oslo, ARK-1424 Bryn arbeiderungdomslag, håndskrevet lagsavis 1924-1930.
- Arbark, Oslo, ARK-1429 Handel og kontor AUL, håndskrevet lagsavis 1927-1930.
- Arbark, Oslo, ARK-2982 Sagene arbeiderungdomslag «Jernviljen», håndskrevet lagsavis 1932-1935.
- www.arbark.no: Arbeiderpartiets årsberetninger

Ulike eksempler på medlemsprotokoller: INNSIDEN: Østsidens sosialdemokratiske forening, Fredrikstad, medlemsprotokoll 1907-1939. FOTO: ARBEIDERBEVEGELSENS ARKIV OG BIBLIOTEK

UTSIDE, FORSIDEBOK: Møteprotokoll Uranienborg Kommunistiske forening 1925.

Hjelpeorganisasjoner

Siste halvdel av 1800-tallet var en vekstperiode for organisasjonslivet i Norge. Dette var en periode der organisasjoner og foreninger løste oppgaver som myndighetene ikke maktet å gjøre.

IDA MERETHE JENSEN
Arkivar ved Arkiv i Nordland

Noen av disse foreningene var Norske Kvinners Sanitetsforening, Norges Røde Kors og ulike helselag. Disse organisasjonene var kvinnedominerte og de som engasjerte seg tok vare på syke og svake. De jobbet for bedre helse, friskere mennesker og en økt folkeopplysning. Historiene til kvinnene som engasjerte seg er ofte oppbevart i arkivene til organisasjonenes lokale avdelinger. Disse arkivene finner du gjerne i de kommunale arkivene.

Arkiv i Nordland gjennomførte i 2013 en innsamling av organisasjonsarkiver av denne typen. I denne artikkelen skal vi se på noe av det materialet som kom inn den gangen.

SANITETSFORENINGER

Vi har arkiver etter 16 ulike sanitetsforeninger fra Nordland. Norske Kvinners Sanitetsforening hadde tidligere en veldig stor medlemsmasse og det fantes foreninger i nær sagt hver bygd. Det gjør at det er forholdsvis enkelt å lete seg frem til rett arkiv, om dette er oppbevart.

Det eldste sanitetskvinnearkivet vi har er etter Bodø Sanitetsforening som ble stiftet i 1896, allerede året etter at Norske Kvinners Sanitetsforening ble stiftet. Lærerinne ved Bodø allmennskole, Hilde Rørdam, innkalte byens fine fruer til stiftelsesmøte. Hun ble oppfordret til

Frk. Hildur Rørdam,
første formann fra 1896—1914.

FOTO HENTET FRA BODØ SANITETSFORENING 50-ÅRSJUBILEUMSHEFTE

Hilde Rørdam,
første leder
for sanitets-
kvinnene i
Bodø.

Ubemidlede skolebarn ble sendt til Jentofts Minde på gratis ferieopphold bort fra byen og ut på landet.

FOTO: HENTET FRA BODØ SANITETSFORENING 50-ÅRSJUBILEUMSHEFTE

Reklame for sanitetsforeningens tefest.

dette av den nasjonale foreningen ved Fredrikke Marie Qvam.

Hovedformålet med oppstarten av sanitetsforeningen var å skaffe sykemateriell for felt, samt løsmateriale til større ulykker under fredstid, utdanne sykepleiere, virke for god organisert sykepleie, arbeide for bekjempelse av tuberkulose og fremme opplysninger om kreft.

BODØS FØRSTE SYKEPLEIER

Gjennom innsamlinger, donasjoner og gaver skaffet foreningen penger som ble brukt til veldedige formål. Foreningen ansatte sykepleier Hanna Hansen i 1899. Hun skulle arbeide opp mot byens fattige for å bedre deres helsevilkår. Utdannelsen av sykepleiere var viktig og i 1920 startet sanitetsforeningen den første sykepleierutdanningen i Bodø. Den første perioden ble kampen mot tuberkulosen prioritert. En sykdom som rundt 1900 tok livet av rundt 6000 nordmenn. Bodø sanitetsforening etablerte en ventestasjon for tuberkuløse på Vensmoen Sanatorium i Saltdal. Fra 1916 var Vensmoen et statlig sanatorium for landsdelen og de fleste som skulle dit måtte via Bodø, der de ventet på transport til Saltdal. På ventestasjonen fikk de tuberkuløse mat, drikke, klær og ulltepper.

I tillegg til å være en støtte for de syke minket stasjonen smittetrusselen for bybefolkningen.

JENTOFTS MINDE

Sommeren 1916 startet foreningen feriekoloni ved Vatnvatnet utenfor Bodø. Ubemidlede skolebarn ble sendt til Jentofts Minde på gratis ferieopphold bort fra byen og ut på landet. I arkivet etter Jentoft Minde finner vi blant annet lister med oversikter over barna som ble sendt til feriekolonien. En kort beskrivelse av barna ble notert sammen med oversikt over hva de veide ved oppholdets start og slutt. Vi kan blant annet lese at

Spytt ikke på gulvet, folkeopplysning fra Nasjonalforeningen mot tuberkulosen for folkehelsen.

Webjørn på fem år var «Tantes lille solstråle, alltid snill og smilende» mens en annen gutt på 11 år ble beskrevet som «vilter og ulydig.»

NORGES RØDE KORS

Norges Røde Kors, som ble stiftet i 1865, er en av verdens eldste nasjonale Røde Kors-foreninger. Vi fikk også inn arkiv fra Røde Kors. Blant annet fra Nesland krets av Røde Kors som holdt til på Napp i Flakstad kommune. Som ved sanitetsforeningen ble Røde Kors stiftet for å bistå ved krig, men foreningen påtok seg også mange andre sosiale oppgaver.

I arkivet etter Ballangen Røde Kors kan vi blant annet lese at foreningen under krigen organiserte felles bespisning for barn etter at Svenska Donatorrepresentasjonen bevilget penger til saken. Avdelingen hadde innsamling av penger som gikk til melk, tran, klær m.m. til fanger, de organiserte forsendelse av julekort til sjøfolk og julegaver til norske offiserer i krigsfangenskap i Tyskland.

HELSELAG

En del helselag ble opprinnelig oppstartet som tuberkuloseforeninger, men utvidet til også å jobbe for andre grupper hjelpetrengende. En av disse er Nordbygda Helselag som ble opprettet i 1914 – først som Napp Tuberkuloseforening. Den første investeringen organisasjonen gjorde var innkjøp av sykekurv og sykebære. Helselaget var pådriveren for innføring av spedbarnskontroll i bygda. Foreningen hadde 74 medlemmer på det meste, men på midten av 1990-talet var antallet så lavt og medlemmene så aldrende at foreningen ble nedlagt. Før den tid hadde blant annet medlemmene klart å organisere og samle inn penger til å bygge et aldershjem for bygdas befolkning.

Arkivet består hovedsakelig av dokumenter og møte-

Napp tuberkuloseforening senere Nordbygda helselag. Bildet er tatt på slutten av 1930-tallet eller tidlig på 1940-tallet under et møte som ble avholdt på Napp skole. FOTO: AIN.14113.0001

referat som er produsert i forbindelse med bygging av aldershjemmet, men vi kan også finne lotteribøker, fotografier og korrespondanse som vitner om at foreningen har deltatt i mange innsamlinger og aktiviteter for å hjelpe befolkningen i nærområdet sitt.

HJELPEARBEIDSARKIV

De ulike hjelpeorganisasjonene vi har nevnt jobbet i stor grad med samme eller overlappende oppgaver. Det var hjelpeoppgaver knyttet til syke, folkeopplysning for å skape bedre hygieniske forhold i befolkningen, opprettelsen av spedbarnskontorer, feriekolonier, tuberkulosesenter og gamle hjem. De gav penger og varer til fattige. Det hele ble muliggjort ved innsamlinger av penger og gjennom basarer.

Inngående korrespondanse viser mange brev som forteller om en stor nød. I 1942 ba en mor om klær og sengetøy til sine syv barn som alle var under 16 år. Andre ba om hjelp til reisepenger slik at de kom seg til tuberkulosehjemmet Vensmoen, eller bidrag til å skaffe en kunstig fot til sin kone.

Bodø sanitetsforenings sykepensjonat.

Merke fra Norske Kvinners Sanitetsforening.

ARKIVENE

Som vi kan se har helselag, sanitetsforeninger og Røde Kors jobbet iherdig for å forbedre befolkningens vilkår både økonomisk og sosialt gjennom tidene. I arkivene kan vi finne tydelige spor etter arbeidet medlemmene har lagt ned. De inneholder blant annet møtebøker, korrespondanse, saksarkiv som viser aktivitet og fotografier. På grunn av den store populariteten til disse foreningene kan nok mange finne sine formødre i arkivene – hvis de er oppbevart og levert til en institusjon som tilgjengeliggjør arkivene. Det finnes enda mange slike organisasjonsarkiv som er gjemt på loft og kjellere rundt om i landet. Håpet er at flest mulig leverer disse inn, slik at flere kan få glede av informasjonen som finnes der.

Misjonsforeningene og arkivene etter disse

Misjonsforeningene var en av de største folkebevegelsene i Norge. Norges eldste misjonsorganisasjon, Det Norske Misjonsselskap (NMS), ble grunnlagt i Stavanger i 1842, men det fantes også foreninger utenfor denne organisasjonsparaplyen.

■ GUSTAV STEENSLAND

■ Seniorrådgiver, Misjons- og diakoniarkivet, VID vitenskapelige høgskole

På det meste kan det ha vært over 10 000 misjonsforeninger for barn, ungdom og voksne i norske byer og bygder. Her ble folk fra alle sosiale lag samlet i arbeidet for å gjøre Jesus kjent for alle verdens folkeslag.

Særlig ble misjonsarbeidet viktig for kvinnene. Den første rene «Dame-misjonsforening» ble startet opp i

Kristiania i 1839. Generalforsamlingen i NMS i 1844 framhevet en oppfordring til det norske «Quindekjønnet»:

«Vistnok vilde der ogsaa hos os kunde vindes mange deeltagende Hjerter og villige Hænder for denne Maade at virke paa for Missionen; maatte det lykkes» (NMS 1. Aarsberetning, for 1842, Stavanger, 1843, s. 26-27).

Førland kvinneforening. Foto er tatt i forbindelse med opptak av filmen «Vi spinner fred» fra 1970-tallet. Filmen finnes i Misjonsarkivet.

I de påfølgende årene var det en markert økning i antallet misjonskvinneforeninger rundt om i landet.

I likhet med misjonsforeningene var misjonskvinneforeningene fokusert på åndelig oppbyggelse kombinert med dugnadsinnsats for virksomheten på misjonsfeltene. Et særpreg for misjonskvinneforeningene var den storstilte produksjon av ullgarn, strikkevarer, veverier og annet håndarbeid. I starten ble mange av de ferdige varene sendt ut til bruk av misjonærene og deres kontakter i lokalbefolkningen. Etter hvert foretrakk NMS å få gaver i form av kontanter, og basarer og utlodning av foreningenes varer ble tatt i bruk som er verktøy for å samle inn penger.

HVOR MANGE VAR ENGASJERT?

Misjonsarbeidet var i en rivende utvikling utover 1800- og 1900-tallet med stadig økende medlemstall. I 1865 var det rundt 300 misjonskvinneforeninger her i landet. Om en anslår at hver forening hadde rundt 25 medlemmer, vil det si at 7500 kvinner var engasjert i misjonsarbeidet. I 1940 var tallet på foreninger økt til 4500. Om vi bruker samme gjennomsnitt for medlems-tall, vil det si at 112 000 kvinner var engasjert i misjonsarbeidet dette året. Samme år var det til sammenligning rundt 25 000 kvinner i Arbeiderbevegelsen og 100 000 medlemmer i Norske Kvinners Sanitetsforening. Om en ser på det totale tallet på menn og kvinner som var engasjert i misjonsarbeid, er det naturlig å tro at det har vært minst det dobbelte, men det finnes lite forskning på feltet som kan tallfeste dette.

STOR OVERSIKT OVER FORENINGER

Om du lurer på hvilken forening din formor eller forfar kan ha vært engasjert i, finnes det en oversikt over 4200 misjonsforeninger på lokalhistoriewiki.no. Denne over-

sikten kan hjelpe deg å se hvilke lokale foreninger som fantes, og hvilket arkiv du eventuelt skal lete i. Listen er under stadig utvidelse, og både nåværende og tidligere foreninger med tilknytning til alle misjonsorganisasjonene blir dokumentert. Perspektivet omfatter både indre- og ytre misjon, det vil si virksomhet med både nasjonalt og internasjonalt formål.

ARKIVER ETTER MISJONSBEVEGELSEN

Arkivmateriale fra mange misjonsforeninger finnes hos Misjons- og diakoniarkivet, VID, men det kan også finnes materiale i andre arkiver. Den enkleste måten å finne ut hva som ligger hvor, er å søke på arkivportalen.no. Søk på Arkivportalen gir treff på blant annet «misjonsforening», «misjonskvinneforening», «kvinneforening», «Unge misjon» og «barnemisjonsforening».

Arkivmaterialet inneholder ofte såkalte foreningsbøker med medlemslister, møtereferater og regnskap. Fra kretser og regioner i NMS finnes det oversikter med navn på foreninger, leder og kasserer. Ettersom det aller meste av primærkilder er håndskrevet, er søk etter navn på enkeltpersoner avhengig av tilgang på originaler eller digitale reproduksjoner. Foreningsbøker, registre og gavelister gir oss navn på personer og tilholdssted. Gavelistene er særskilt interessante fordi både givers navn, type gave og beløp blir omtalt. Trykte kilder er en vesentlig ressurs, og et par eksempler gir gode holdepunkt. NMS-bladet *Norsk Misjonstidende* (1845–1983), senere *Misjonstidende* (1984–), har mange omtaler av ledere og medlemmer i foreningene. Ved åremål og i minneord får du innblikk i deres liv og gjerning. *Missionslæsning for Kvindeforeninger* (1884–1924) kom som et tilleggshefte til *Norsk Misjonstidende*. Utgitt av og for kvinner fikk det en mer personlig og direkte profil enn hovedorganet til NMS. Både anonymt og med fullt navn fortalte misjonskvinnene også om seg selv og sitt virke. I nr. 6-1892 skriver

«Zuluforeningen Stavanger – Ragnhilds veninder». Ragnhild var Ragnhild Rødseth (f. Hærem) (1872–1917) var misjonær i Sør-Afrika, gift med misjonsprest Peder Aage Rødseth.

Julemesse i Bergen i 1950. ALLE FOTO: MISJONS- OG DIAKONIARKIVET, VID

Basar den 20de og 22de feb. 1926.

	Jumbukk Utgift
1. B. bokser	508 50
2. B. kaker	46 60
3. B. smør	189 14
4. B. smør	106 00
5. B. smør	21 40
6. B. smør	4 00
7. B. smør	2 06
8. B. smør	4 00
9. B. smør	5 00
10. B. smør	10 00
11. B. smør	160 00
12. B. smør	451 78
13. B. smør	744 24
14. B. smør	744 24

Netto kr. 431,78
 Til D. N. S. kr. 215,89
 Til fattigvesen kr. 215,89
 Jinnvold 27/2-1926.
 Hustru H. Jørgen Skjelstad f. Lunde
 Hustru H. Skjelstad

Protokoll
fra en basar
i 1926.

FERIE OG FRITID ■ TEMA ■

57.	Missionsforeningene	for a. basar	1926
58.	for a. basar	1926	2
59.	for a. basar	1926	2
60.	for a. basar	1926	2
61.	for a. basar	1926	2
62.	for a. basar	1926	2

Oversikt over styre og stell i flere misjonsforeninger.

Susanne Martinusen «Fra Gidselø i Langnæs Sogn» (i Øksnes i Vesterålen):

«Da vi ofte i «Missionslæsning» træffer paa flere innsendte Breve eller Meddelelser fra de forskjellige Kvindeforeninger i vort Land, Meddelelser, som oftere har været oss til stor Hygge og Glæde, saa vil jeg da, naar ingen mere øvet her i Sognet vil gjøre det, søge at give en liden Beretning om vor eller vore Kvindeforeninger her i Langnæs Sogn. Det er ikke ret mange Aar, siden her blev oprettet Kvindeforeninger, men da Gud gav flere av os Øie for denne store og viktige Sag, saa maa vi og med Tak til Gud sige, at Gjærningen af flere av de indtegnede Medlemmer har været drevet med stor Lyst og Glæde, omendskjønt, hvad os selv angaar, under megen Skrøbelighed. [...] Vi er ogsaa, kan vi sige, saa heldige, at vi er enige om, at de Midler, som skaffes tilveie under det aarlige Udsalg av oparbejdede Gjenstande, tilfalder ganske «Det Norske Missions-selskab,» da vi længe efter at se alt flere og flere Zuluer og Madagassere indlemmede i Guds Rige. [...]» (s. 45)

Halsan Missjonsforening anno 1933.
Fotoet stod på trykk i *Misjonstidende*.

Det er stor forventning knyttet til digitalisering og tekstgjenkjenning av disse og andre tilsvarende publikasjoner fra misjonsbevegelsen. I samarbeid med Arkivverket og Nasjonalbiblioteket vil det bli publisering på digitalarkivet.no og Nasjonalbibliotekets nettsider.

JUBILEUMSBØKER OG FILMER

Det er også blitt laget mange jubileumsbøker og avisartikler om misjonsforeningene gjennom årenes løp. Disse ligger på Nasjonalbibliotekets nettsider.

Et par foreninger er også med i filmer fra NMS. Tuastad misjonskvinneforening på Karmøy er med i filmen «Med kjærlighetens såkorn» fra 1967. Denne filmen finner du på VIDs nettsider. Førland kvindeforening (mellom Kvinesdal og Lyngdal) er aktør i filmen «Vi spinner fred» fra 1969. Denne filmen ligger på YouTube.

PRIVATARKIV

Misjonær Elfrid Søyland (1920–2019) skapte en spesiell kilde til historien om kvinnemisjonsforeningene. Etter endt tjeneste på Madagaskar var hun i mange år kvinnesekretær i Stavanger krets av NMS. Ofte ble hun invitert til markering av jubileer i foreningene, og hennes godt dokumenterte taler ved disse anledningene er tatt vare på, sortert etter navn på foreningene. Hennes personarkiv i Misjons- og diakoniarkivet er katalogisert.

En god del materiale er også fortsatt i privat eie. Misjons- og diakoniarkivet fikk i 2019 en samarbeidsavtale med Arkivverket. Målsettingen er at arkivet skal være en sentral instans for bevaring og formidling av materiale fra kristne organisasjoner, kirkesamfunn og tilgrensende virksomheter. Arkivet vil derfor gjerne ta imot ytterligere materiale fra alle typer misjonsforeninger fremover.

Losjer

Helt siden 1700-tallet har nordmenn engasjert seg i losjer. Det finnes forskjellige typer losjer. Fra Den Norske Godtemplarordenen til Frimurerlosjen.

■ IDA BERGITTE ANDERSEN HUNDVEBAKKE

Om du har en slektning som engasjerte seg losjearbeid er det vel verdt å kikke på arkivet etter losjen vedkommende var engasjert i. Her finnes det mye spennende informasjon. Losjearkivene kan være oppbevart i alt fra Riksarkivet til kommunale arkiver, søk på [arkivportalen.no](#) for å få en oversikt over hva som ligger hvor.

ET KONKRET EKSEMPEL PÅ HVA DU KAN FINNE

Vi har sett på arkivmaterialet etter losjen Ungdommens vern (Den Norske Godtemplarordenen).

Arkivet etter Ungdommens vern består av forhandlingsprotokoller, underskriftsprotokoller, kvartalsmeldinger og medlemsfortegnelser.

FORHANDLINGSPROTOKOLLER

De dokumentene som er arkivert som forhandlingsprotokoller er i realiteten referater fra losjemøtene.

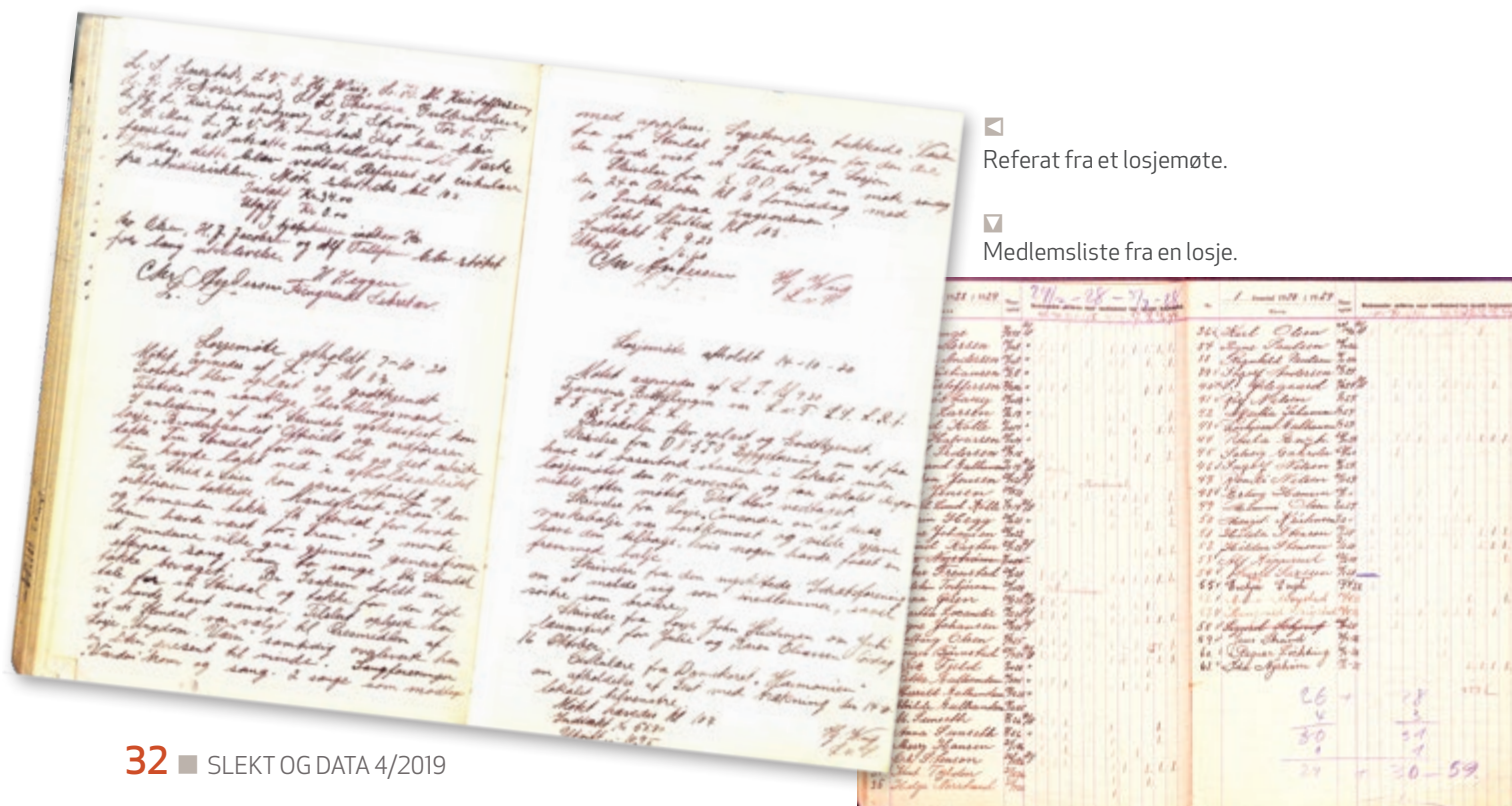
På et av møtene kan vi lese at følgende saker var oppe på agendaen:

- Tre representanter skal velges til et stormøte om der det skal diskuteres om det skal være lov med dans etter møtene.

«L.T mente at valg av representanter ikke lot sig gjøre da saken ikke hadde været oppe til behandling i logen. Br. Lund-Kolle foreslog at logen skulle sende en skrivelse om dette, men br. Glad mente at taushet var svar nok. Dette blev ogsaa vedtatt».

Referat fra et losjemøte.

Medlemsliste fra en losje.

Det nyvalgte embetskolegiet i Odd Fellow loge anno 1948.

Bildet er merket med teksten «Større gruppe oppstilt foran bygning. Kan være en losje».

Portrett av en mann som er medlem i Frimurerlosjen fra 1915.
FOTO: L. SZACINSKI / OSLO MUSEUM

UNDERSKRIFTSPROTOKOLLER

En av bøkene som ligger i arkivet er en bok hvor medlemmer har signert «D. N. G. T. O.s løfte, love, regler og skikke». Her står datoen for signeringen, navn, «livsstilling» og «bopæl».

MEDLEMSFORTEGNELSER

Det finnes ulike oversikter over medlemmer. En av dem er en oversikt over møteaktivitetene til medlemmene. Her står navnet på de ulike medlemmene og hvilke datoer de har deltatt på møtene. Det står også når de ble opptatt i losjen som medlem.

ANDRE KILDER TIL LOSJEMEDLEMMER

Mange losjer har gitt ut jubileumsbøker og lignende som kan være en veldig interessant kilde til både medlemmer og losjens indre liv, samt bilder. Du finner mange slike bøker på Nasjonalbiblioteks nettsider. ■ ■

– Agenda for neste møte.

«Br. Lund-Kolle spurte om logen hadde bestemt noget til næste møte, hvis ikke vilde han foreslaa en utflugt. Det utspant sig en livlig diskusion. Man blev tilslut enig om at møte ved Sköien torsdag den 30. Mai kl. 8 for at spasere til Sæterhytten».

– Kjefting på enkelte medlemmer.

«Søster Gulbrandsen paatalte enkelte medlemmers optræden i forværelset og nevnte specielt br. Olson der brukte logens regaler til at pudse sine støvler med. Br. Lund-Kolle var tilbøelig til at foreslaa at den det her gjaldt skulde suspenderes, da logen flere gange hadde hat bryderi med vedkommende».

Kor og korps

Siden midten av 1800-tallet har musikken vært en aktivitet som har engasjert mange nordmenn på fritiden.

IDA BERGITTE ANDERSEN HUNDVEBAKKE

Det første organiserte koret, Frimurernes Sangforening, ble stiftet i 1842, og det første korpset ble stiftet i 1850-/–60-årene.

Den enkleste måten å finne ut mer om dine forfedres tid som muskant eller sanger er å søke på Nasjonalbibliotekets nettsider. Mange kor og korps har gitt ut jubileumsbøker og der kan det finnes mye nyttig informasjon om alt fra medlemmer til aktiviteter. Disse bøkene er i tillegg ofte bilderike. Det er spesielt verdt å merke seg boken *Musikkorpse i Norge* fra 1956. I denne finnes bilder av alle korps som var aktive i den perioden boken kom ut.

Det kan også finnes informasjon i avisene på Nasjonalbiblioteket, om konserter, årsmøter og lignende.

Mange korps og kor har dessuten levert inn arkivene sine til ulike arkivinstitusjoner. Om du lurte på om korpset eller koret hvor dine forfedre var aktive har innlevert sine arkiver, og hvor det eventuelt er levert inn, kan du søke på arkivportalen.no.

RAPPORT FRA ØVELSE OG KONSERT

Et kor som har levert inn arkivet sitt er De mekaniske arbeideres sangforening. Dokumentene i arkivet strekker seg mellom perioden 1881–1886 og arkivet ligger oppbevart hos Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek i Oslo.

Arkivmaterialet inneholder blant annet detaljerte referater fra hver øvelse. Noen av referatene gir et innblikk i kormedlemmenes hverdag, utover det som skjer på øvelsen. Om øvelsen onsdag 4. april 1884 skriver referenten for eksempel følgende.

«... øvelse 1 times tid, hvorefter man sluttede på grund af fåtalliget fremmøde. Dette skyldes den store travelhed på værkstedene».

Kort tid etter denne øvelsen, andre påskedag, har koret en opptreden. Her sang de blant annet «Värlängsel» og «Flyttfoglarna». Referenten har også gitt en liten, personlig «anmeldelse» av opptredene:

Abildsø skoles guttemusikk fotografert et utdatert år. FOTO: ADOLF SKJEGSTAD/ANNO DOMKIRKEODDEN

Mange korps var tilknyttet fagbevegelsen. Her ser vi Norsk jernbaneforbunds korps fotografert under en innspilling i NRKs Store studio. FOTO: LEIF ØRNELUND/OSLO MUSEUM

■ Mange skolekorps har også avlevert arkivmateriale til arkivene. Her er unge musikanter i 1958. FOTO: PAUL A. RØSTAD/DEXTRA PHOTO

■ Korps med sine instrumenter i Glomfjord rundt 1920. FOTO: NORDLANDSMUSEET

«Sangerne for mandskor gik gjennomgående godt, mindre heldige var damerne med Vårlængsel. Flyttfåglerna fik en udmærket udførelse og var af storartet virning – den måtte gives da capo».

OPPMØTEREGISTER

Bakerst i møtebøkene står det også en oversikt over de ulike medlemmene, hvor mye de har betalt i kontingent og hvilken stemme de synger i koret.

SIGARER OG TODDY

Drammen bryggeforbunds musikkorps har også levert inn arkivene sine til Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek. Arkivet strekker seg fra 1916 til 1967. Også i dette arkivet finnes det til dels detaljerte rapporter fra øvinger og andre aktiviteter.

Oslo Sporveiers sangkor på tur. På Digitalt Museum finnes mange bilder av korps og kor. FOTO: UKJENT/OSLO MUSEUM

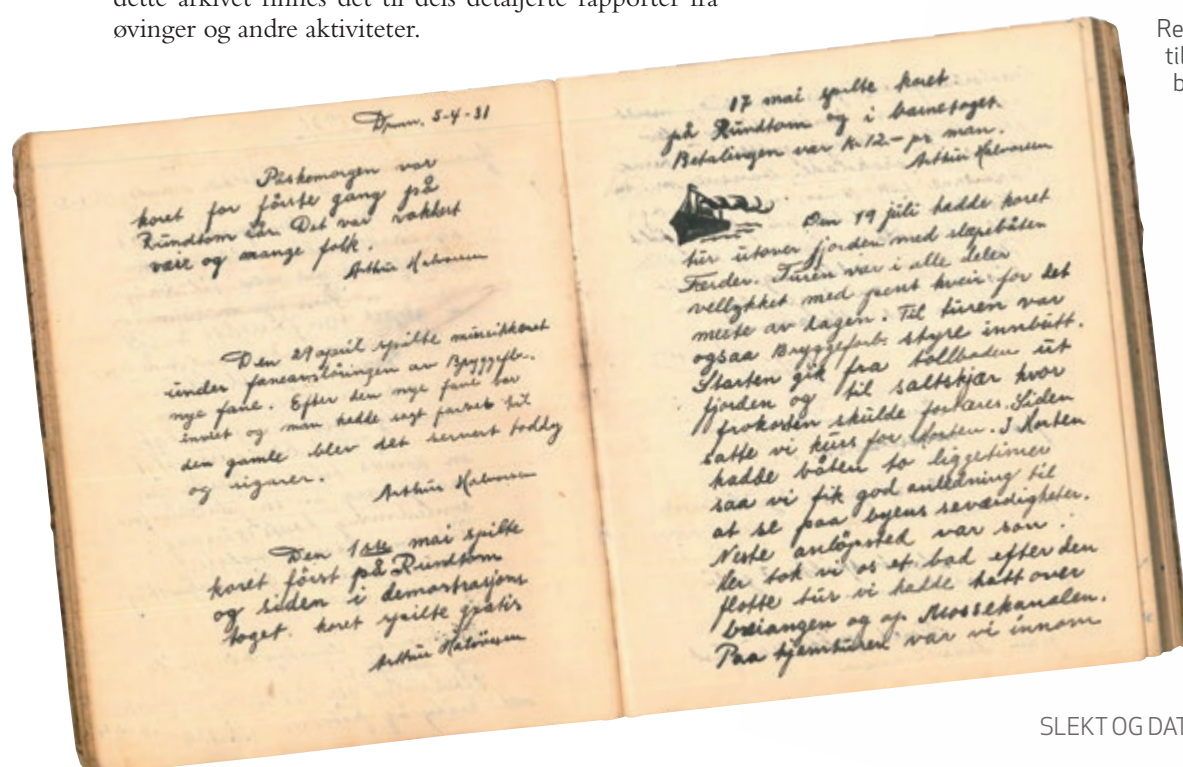

«Den 29. april spilte musikkoret inden faneavsløringen av Bryggeforbundets nye fane. Efter den nye fane var innviet og man hadde sagt farvel til den gamle, blev det servert toddy og sigarer».

Referatet er signert Arthur Halvorsen og han står også bak referatet fra noen dager senere: «Den 1ste mai spilte koret først på Rundtom og siden i demonstrasjonstoget». Det er også spesifisert at de stilte opp gratis.

MEDLEMSREGISTER

I arkivet finnes det også en oversikt over medlemmer, med informasjon om hvilke datoer de har vært på øving. ■ ■

Referatboken til Drammen bryggeforbunds musikkorps.

Dyreutstillinger og som

Dyr har alltid vært en viktig del av norske familier. Folks dyrehold har også satt sine spor i arkivene.

■ IDA BERGITTE ANDERSEN HUNDVEBAKKE

I denne artikkelen skal vi se nærmere på hva arkivmateriale etter dyreutstillinger og dyreklubber kan fortelle om våre forfedre og deres liv.

Det finnes noe arkivmateriale etter slike utstillinger, blant annet i arkivene etter fylkeslandbrukskontorene, som ligger i statsarkivene, og i fylkes- og lokalarkiver.

FESJÅ OG HESTEUTSTILLING

I Norge var den første husdyrutstillingen et lite bygdesjå for storfe i Vikersund 1851. Dyrsku'n i Seljord er blitt arrangert kontinuerlig siden 1866, mens den første hesteutstillingen var i Øyer i 1859. Dyreutstillingene var et ledd i en nasjonal strategi om å øke matforsyningen i Norge til en sterkt økende befolkning.

AVISARTIKLER MED DETALJERTE OPPLYSNINGER

På bygdesjåene ble både kyr, sauer og hester utstilt, og arrangementene ble ofte grundig dekket av lokale medier. Derfor er avisene på Nasjonalbibliotekets nettsider en god kilde å begynne med når en skal undersøke forfedres dyrehold.

På tur med hund i 1900.

FOTO: STASARKIVET I STAMANGER

Kvinne med hund. Kvinnen på bildet het Janna Slettmo og bodde på Holseter.

FOTO: BILDEBOKET NA / NIKSRIVET

dyreklubber en kilde til folks fritid

Ved å kikke på en avisartikkel fra 1897 kan vi blant annet finne ut at Johan Enger fra Gjøvik hadde en brun hest på 157 centimeter som het Astrid. I artikkelen står det også at Johan og Astrid skal være med på en hesteutstilling på Lillehammer dette året.

I avisene kan det også stå mye om kjøp og salg av dyr. I *Laagendalsposten* fra 12. juni 1914 kan vi blant annet lese at Lars Ramberg fra Notodden har solgt elghunden Ram til en kjøpmann i Sandefjord for 1600 kroner.

DYREKLUBBER SOM KILDE

I tillegg til dyreutstillinger, har dyreklubber vært et sted mange har engasjert seg gjennom historien. Enten det er raseklubber eller mer generelle klubber. En del informasjon om disse klubbene kan for eksempel stå i jubileumsbøker eller i avisartikler som ligger på Nasjonalbibliotekets nettsider. Mange klubber har dessuten lev-

Kvinner i Tufsingdalen omgitt av husdyrene sine.

FOTO: PEDER J. BREDALS LIEN / ANNO MUSEA I NORD-ØSTERDALEN

Jørund Midttun, en venn og hundene deres på jakttur i Hallingdal. FOTO: STATSARKIVET I KONGSBERG

Fesja på utstillingsplassen Grindegga i Alvdal i 1905.
FOTO: HENRIK AUGUSTINSSON STINESSEN / ANNO MUSEA I NORD-ØSTERDALEN

Et medlem av Norsk Pointerklubb sammen med sin hund.
Bildet er fra 1924. FOTO: SEVERIN WORM-PEDERSEN / NORSK TEKNISK MUSEUM

ANDRE KILDER TIL FORFEDRES HUNDEHOLD

I mange kommunale arkiver finnes det arkivmateriale knyttet til «hundeskatt». Hunder som skadet folk og andre dyr var et såpass stort problem at flere land, inkludert Norge, fra midten av 1800-tallet innførte avgifter for å ha kontroll med dem. I arkivmaterialet kan det stå navn på eier, eierens adresse, hvilken rase hunden er, navn og gjerne en fysisk beskrivelse.

ert arkivene sine til en arkivinstitusjon og du kan få en oversikt over hva som finnes hvor ved å søke på arkivportalen.no.

NORSK POINTERKLUBB SOM EKSEMPEL

Norsk Pointerklubb er et eksempel på en klubb som har avlevert arkivet sitt. Dette arkivet ligger i Riksarkivet og strekker seg fra 1907 og frem til 1990-tallet.

Her finnes det blant annet detaljerte protokoller over klubbens aktivitet. En av dem inneholder en detaljert rapport fra klubbens jaktprøve ved Bakkerud Fjeld i Gudbrandsdalen i 7. og 8. september 1911. 31 pointere og eiere var møtt opp disse to dagene. Vi kan også lese at enkelte settene var innvilget audiens i klubben og fikk lov til å gå opp til prøven.

I referatet kan vi lese at det var hunden Placid Boy som tok førstepremie og fikk Norsk Kennelklubb's Ærespemie. Placid Boy var en engelsk setter, eid av skogforvalter W. Kildahl. De var bosatt i Brekke i Maridalen i Oslo.

Fra en hundeutstilling på Kontraskjæret i Oslo sentrum i 1926. Noen av hundene prøver å imponere med et triks.

FOTO: UKJENT/OSLO MUSEUM

Innsatsen til hunden blir beskrevet som «Glimrende, livlig sök. God Vildfinder. Feilfri Opførsel i Stand og Avancering. Rolig i Opflugt og skud».

Videre i protokollen er alle hundene ramset opp, klassen de tilhører, navn på eieren og hans yrke og bosted.

125 GLASS ØL OG 50 SELTERS

Turen til Gudbrandsdalen er videre beskrevet i regnskapet. Der kan vi lese hvor mye deltagerne har spist og drukket. Det har tydeligvis vært en veldig hyggelig tur, for det har blant annet gått med 125 glass med Ringnes øl og 50 selters fra Nora.

I klubbarkivet finnes det også alt fra årsberetninger til oversikt over kjøp og salg av valper.

KILDE

• Store Norske Leksikon – *Husdyrutstilling*

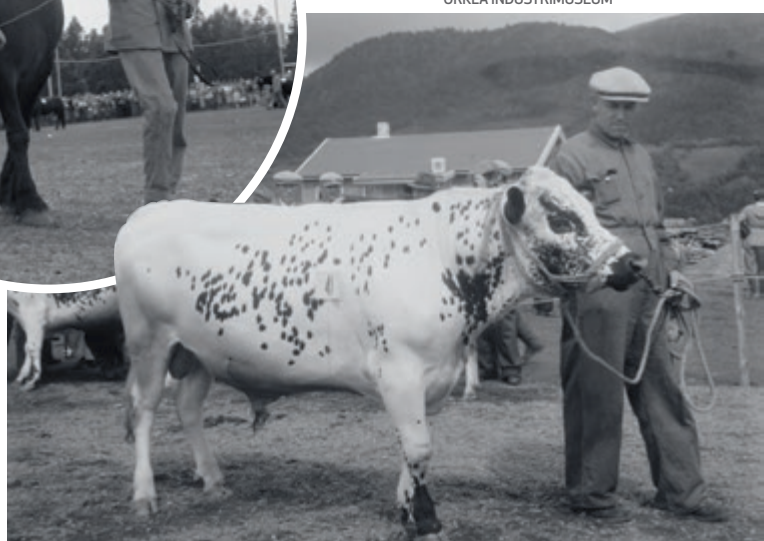
☐ Bilde fra en hesteutstilling.

FOTO: ADOLF SKJEGSTAD / ANNO DOMKIRKEODDEN

☑ Dette bildet er merket med teksten «Statsutstilling i Meldal på Kølmoen. Mønstring av okse av rasen STN».

FOTO: KOLBJØRN BERG / ORKLA INDUSTRIMUSEUM

Fortjenestemedaljer for lang og tro tjeneste

Helt siden 1888 har det blitt delt ut medaljer for lang og tro tjeneste her til lands. Arkivmaterialet knyttet til disse medaljene er veldig interessant.

■ IDA BERGITTE ANDERSEN HUNDVEBAKKE

To av de mest kjente medaljene er Kongens fortjenestemedalje og Norges vels medalje for lang og tro tjeneste. Kongens fortjenestemedalje blir delt ut for innsats for samfunnet, mens Norges vels medalje for lang og tro tjeneste hedrer innsats i arbeidslivet.

For at en person skal få tildelt disse medaljene, må noen nominere dem. Disse nominasjonene/søknadene er en veldig interessant kilde for slektsforskere.

SLIK FINNER DU SØKNADER TIL KONGENS FORTJENESTMEDALJE

Om du skal kikke på søknader til Kongens fortjenestemedalje kan du først begynne med å se på nettsiden til Kongehuset. Der finnes en liste over alle som har mottatt medaljen. Registeret omfatter også St. Olavs ordenen, en annen kjent fortjenestemedalje. Om du finner en slektning på listen kan du kontakte Riksarkivet og be om innsyn

Bilde fra Norsk Hydros fotosamling. Bildet viser en medaljeseremoni fra 1948 i Tinn, hvor ansatte blir hedret for 25 års arbeidsliv. FOTO: UKJENT/NORSK INDUSTRIARBEIDER MUSEUM

Konene fikk også av og til være med da mennene ble hedret for langt arbeidsliv. Her er «damebordet» under en slik middag. Ellers var det selvsagt mange kvinner som også fikk denne medaljen. FOTO: UKJENT / NORSK INDUSTRIARBEIDER-MUSEUM

Fra middagen i forbindelse med utdeling av Norges vels medalje for lang og tro tjeneste. Bildet er tatt i Tinn i 1949. FOTO: UKJENT / NORSK INDUSTRIARBEIDER-MUSEUM

i arkivmaterialet som ligger til grunn for tildelingen. Det kan også være verdt å ta kontakt med Riksarkivet om du vet at du har en slektning som la ned en ekstraordinær innsats for samfunnet, men ikke finner vedkommende på listen. Kanskje noen nominerte personen, men at søknaden ikke nådde opp?

SLIK FINNER DU SØKNADER TIL MEDALJEN FOR LANG OG TRO TJENESTE

Det er mange tusen som har mottatt Kongens fortjenestemedalje. Enda flere er det som har mottatt Norges vels medalje for lang og tro tjeneste. Det store omfanget mottagere gjør sjansen stor for at en av dine slektninger har mottatt medaljen. Det kan også være grunnen til at det ikke finnes en samlet liste på nettet over mottagere. Men slike utdelinger var godt lokalavisstoff, så et første steg for å finne ut om noen har fått medaljen er å søke etter personen i avisene på Nasjonalbibliotekets nettside. Om det står at personen har mottatt medaljen, kan du oppsøke Riksarkivet. Der ligger arkivet etter Norges vel hvor du finner søknader inndelt etter årene de kom inn.

BESKRIVER ARBEIDSSINNSATSEN

Arkivet etter tildelingene er omfattende og det kan være en jobb å gå gjennom alt materialet, selv om det kan finnes register over tildelingene. På den andre siden er søknadene som ble sendt inn spennende lesning. Søkeren var ofte arbeidsgiver og i søknaden skriver de gjerne noen ord om innsatsen til den ansatte de ønsker å nominere:

«Det kongelige Selskap for Norges Vel, Oslo. Jeg tillater mig herved å andra om, at min kjørekar Abraham Pedersen, der har været i min tjeneste i 33 aar – siden 1894 – blir tildelt Selskabet's medalje. Han har røktet sin tjeneste til min fulde tilfredshet, og hans opførsel og moralske forhold saavel i som utenfor tjenesten, har været eksemplarisk. Ærbødigst P. Meidell».

Denne søknaden ble sendt inn 12. august 1927 og det er eieren av bedriften, som driver med maskinrekvisita, som har signert brevet. Brevet er også signert av kontorsjefen. Han skriver

«Som kontorchef hos Grosserer P. Meidell, i hvis forretning jeg har været ansat i 34 aar, kan jeg i et og alt attestere ovenstaande».

At flere signerte og la til noen ord i søknaden var ikke uvanlig, enten det var andre kollegaer, en lokal prest eller andre.

MANGE ROSENDE ORD

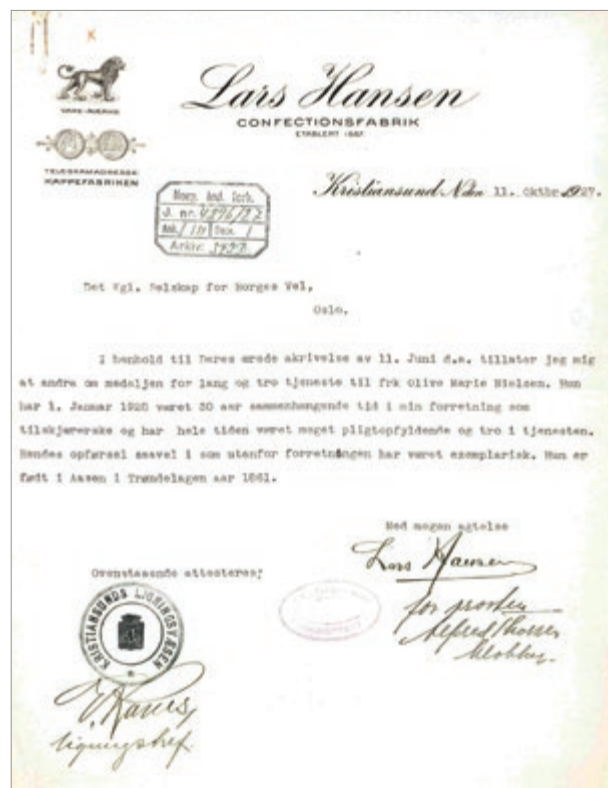
I alt er det mange rosende ord som blir skrevet om de ansatte i søknadene:

«Anna Helseth har uten avbrytelser arbeidet ved vor fabrikk i Oslo siden 1896 – altså 31 år. Hun har all denne tid røkt sitt arbeide til vor fulle tilfredshet på en særdeles anerkjennelsesverdige måte. Hendes opførsel og moralske forhold saavel i som utenfor tjenesten har i enhver henseende været eksemplarisk. Hun er fremdeles i vor tjeneste, men skal til vinteren ved passende anledning fratre tjenesten på grunn av sin framrykk-ende alder».

Det er også mange søknader som vitner om en høy arbeidsmoral.

«Nevnes bør også, at hun i snart disse 25 år aldrig har villet ta sig ferier og ikke har forsømt en eneste dag» står det for eksempel i en søknad.

Søknad om at en kvinnelig ansatt skal få medalje for lang og tro tjeneste, sendt inn av sjefen hennes. Som du ser står det til og med fødested og år nevnt i søknaden.

Det var ikke bare arbeidsgivere som nominerte søkere til medaljen. Da det ble søkt om at Edvar Fossum skulle få medaljen kom nominasjonen blant annet fra redaksjonssekretæren i byens avis.

Gratiale er en ekstra påskjønnelse i form av gaver eller penger.

Det er tydelig at mange ansatte var høyt skattet av bedriften de var ansatt hos. I en søknad ber for eksempel bedriften selv om å få ta kostnaden for utdelingen om Norges vel ikke skulle ha økonomi til dette.

Arkivet etter Norges vel inneholder også mange takkebrev fra de som har fått søknaden sin innvilget.

Ansatte ved Rjukan salpeterfabrikk blir hedret for langt arbeidsliv i 1951. Generaldirektør Eriksen fremst i midten.

FOTO: UKJENT/NORSK INDUSTRIARBEIDERMUSEUM

fröken Helga Kristoffersen. Medaljerne vil bli overlevert i forbindelse med juletilstelning som vi hvert aar pleier at holde for vore arbeidere lillejulaften. Vi benytter anledningen til at uttale vor tak til det ærede selskap fordi vor anmodning om tildeling av nævnte medaljer er indvilget.

Brevet er signert Freia Chocolate Fabrik.

I arkivet ligger det også noen søknader som er merket med «Ikke indvilget». Dette kan for eksempel skyldes at den ansatte ikke hadde jobbet lenge nok for å få en utmerkelse.

T.V.: Ofte lå det attester med i søknadene. T.H.: Søknadene forteller gjerne om veldig mange års ansettelse i samme firma.

[illegible][illegible]

Tre goda skäl att välja ArkivDigital hela vintern

1. Flest källor

Sveriges mest omfattande arkiv på internet för släktforskare.

2. Mest register

Sveriges största personregister hjälper dig att hitta i källorna.

3. Utförlig lärobok

En pedagogisk vägledning till svensk släktforskning.

Med vårt nybörjarpaket är jakten på dina svenska rötter snart igång!

Pris: 995 svenska kronor, abonnemang ett kvartal
samt lärobok, inkl frakt och moms.

Läs mer på www.arkivdigital.se/nyborjarpaket

ArkivDigital
Din nyckel till historisk kunskap

ArkivDigital är Sveriges ledande leverantör av historiskt
källmaterial via internet till historiker, släkt- och hembygdsforskare
och andra som vill studera källorna i original.

Slektens symbolske kjennetegn

Avtrykk av segl tilhørende skoleholder og gårdbruker Ole Michelsen Sesseldrud (Sidseldrud) fra 1776. Universitetsbiblioteket i Trondheim.
FOTO: K.S. SIDSELDRED

*Har slekten din et slektsvåpen?
Om ikke kan du faktisk lage ett,
men det bør følge visse regler.*

■ IDA BERGITTE ANDERSEN HUNDVEBAKKE

Har du hørt ordet heraldikk før? Dette er læren om heraldiske våpen eller våpenskjold, som for eksempel ble brukt av en slekt.

Våpenskjold har funnets helt tilbake til middelalderen. Der brukte blant annet riddere fysiske skjold for å beskytte seg og signalisere hvem de var til eventuelle allierte. Mange familier har et våpenskjold. Selv om disse har blitt laget til ulike tider i historien, har stort sett alle blitt laget etter noen felles estetiske regler.

I heraldiske våpen, eller våpenskjold om du vil, benyttes det i norsk og nordisk heraldikk et bestemt antall

farger og metaller som med et fellesbegrep kalles tinkturer.

– Fargene som blir brukt er blått, rød, grønt og svart, og i noen tilfeller purpur. Metallene som brukes er sølv og gull. For å få best mulig kontrast skal farger og metaller veksle slik at farge ikke legges på farge eller metall på metall.

Donatorvåpen Sverdrup.

FOTO: T.W. LANGE

I et delt skjold skal derfor et felt være et metall og det annet en farge. Dessuten brukes det som kalles pelsverk – hermelin og gråverk eller varianter av disse. Hermelin er vinterpelsen til røyskatten og gråverk kommer fra ekornet. Særlig i eldre heraldikk kommer såkalte naturfarger i tillegg. Naturfarger var mer vanlig i middelalder og tidlig nytid og betyr at en eller flere figurer i et våpen ble gjengitt med de farger de hadde fra naturens side, for eksempel et tre som blir brunt og grønt. Disse farge-reglene har utviklet seg fra midten av 1100-tallet og opp til i dag, sier Kaare Seeberg Sidseldrud, formann i Norsk Heraldisk Forening.

Motivene eller figurene i et våpen skal stiliseres slik at de gjengir arketyper eller idéen som figuren representerer. Et fjell skal ikke gjengi et bestemt fjell, en kirke vil være en bygning med kirketårn, men ikke en konkret kirkebygning og lignende.

ALLE KAN LAGE VÅPEN

Norsk Heraldisk Forening fyller 50 år i år og jobber blant annet med å gi råd til familier som ønsker å lage sitt eget våpenskjold. For i motsetning til hva mange tror, er det ikke bare spesielle familier som har/kan få et våpenskjold. Dette kan alle ha, uavhengig av bakgrunn, familiehistorie og økonomi.

– Det er fri våpenrett i Norge og alle kan lage seg et familievåpen om de vil, så lenge de følger de heraldiske reglene, sier Sidseldrud. Som foruten reglene om tinkturer (farger og metaller) og stilisering av figurer som nevnt over, blant annet handler om at et våpen skal kunne beskrives med ord (blasoneres) og at man ikke må ta seg et våpen som allerede er i bruk. Dette kan du lese mer om på Norsk Heraldisk Forenings nettsider.

Henrik Bjelkes kiste fra trolig 1649.

De fire anevåpenen viser:

- ① Bjelke – Brockenhuus – Thott – Juel
- ② Gyldenløve – Gyldenhorn – Krabbe – Lunge
- ③ Ulfeldt – Urup – Huitfeldt – Kaas,
- ④ Ulfstand – Skovgaard – Trolle – Rotfeldt.

Privat eie.

OPPSLAGSVERK TIL FAMILIEVÅPEN

Om du lurer på om du har et familievåpen i slekta, kan du blant annet ta en kikk i boken *Norske slektsvåpen* av Hans Cappelen, som du finner på Nasjonalbibliotekets nettsider. Der finner du 364 slektsvåpen. Merk at det ikke er alle slektsvåpen i Norge. En del våpen er også gjengitt i *Norsk heraldisk mønstring* av Hans Krag. Også denne finnes på Nasjonalbibliotekets nettsider.

Om du er så heldig å allerede ha et våpenskjold i familien, er du gjerne nysgjerrig på hva dette kan fortelle om de som lagde det. Men ikke ha for store forventninger.

– Det er ikke alltid så mye mer informasjon å hente enn det du ser. I noen tilfeller finnes det et adels- eller våpenbrev, som noen fikk om det var kongen som gav vedkommende et våpen og eller et adelsskap. Adels- og våpenbrev fra før 1536 kan du finne beskrivelser av i *Adels- og våpenbreve udstedt af danske (unions-)konger indtil 1576* av Nils G Bartholdy. Men du skal være forsiktig med å legge så mye symbolikk i slektsvåpenet når du ikke vet bakgrunnen for når og hvorfor våpenet ble laget. Kanskje det eneste våpenet kan si noe om er den estetiske sansen til den som lagde våpenet. Hva vedkommende syntes var fint, sier Sidselrud.

Han legger til at det av og til kan være flere opplysninger å hente. At noen som het Holt for eksempel hadde et skogholt som motiv på våpenskjoldet forteller oss at det er et talende våpen. Det er altså en tett forbindelse mellom figurene i våpenet og slektsnavnet. Dette kan ha gått begge veier – en slekt kan ha tatt sitt navn fra det våpen de førte eller den som fikk eller tok et våpen kan ha sørget for at innholdet i våpenet beskrev slektsnavnet.

OGSÅ UTENFOR NORGE

Norske slektsvåpen kan også finnes utenfor Norges grenser og da typisk i Danmark. Både trebindsverket

Vaabenførende slægter i Danmark og *De Kongelige Ridderordeners Våbenbøger* inneholder norske våpen.

I *Skandinavisk Våpenrulla*, utgitt fra 1963 finnes det en rekke norske slektsvåpen. Noen er nokså gamle, andre helt nye og en del er våpen som er kjent kun fra segl og senere fargesatt.

HVEM KAN BÆRE ET SLEKTSVÅPEN?

Om du har et slektsvåpen i familien, vil du kanskje også lure på om alle kan bruke dette. Hvem som har båret et våpen har variert litt gjennom historien.

– Historisk fulgte det mannslinjene i familien. Far og alle barna kunne bruke våpenet, men om barna fikk barn var det bare sønnene som tok med seg våpenet videre til neste generasjon. Døtrene kunne også bruke våpenet, men ikke deres barn. Men det er ingen regel uten unntak, for det fantes eksempel på at også barn brukte mors familievåpen og ikke farssiden. Dersom morens slekt førte et våpen, men ikke farsslekten, hendte det at barna førte morens våpen videre. Det er slekten selv, eller den som tar seg et våpen, som kan bestemme hvem som ellers kan benytte det. For nyere våpen som noen har tatt i vår tid, kan oftere alle i en slekt bruke slektsvåpenet, men også dette kan variere fra familie til familie, sier Sidselrud.

Om du finner et slektsvåpen som har gått gjennom flere ledd eller brukes av flere i samme tidsrom, kan dette derfor være et tegn på at folk er i samme familie og dermed relevant for slektsforskning din.

Alf Hammervold: Ex libris og frimerke. Privat eie.

HAR DU IKKE ET SLEKTSVÅPEN FINNES DET KANSKJE ET SEGL

Noe som var enda mer utbredt enn slektsvåpen var seglene. Disse ble brukt som en personlig signatur på dokumenter, og man benyttet dem ved å stemple seglet ned i varm voks. For eksempel ved en eiendomsovertagelse eller kjøp og salg av skog. De mange bøndene som var lagrettemenn brukte også seglet til å bekrefte de dommer de hadde vært med på å avsi.

Alle kunne ha et segl, fra bønder til embetsmenn og adel. Slike segl vil ofte dukke opp om du kikker på gamle arkivdokumenter fra tidlig 1800-tall og bakover.

– Seglene var personlige og gikk ikke nødvendigvis i arv, de skulle være et kjennetegn for at du var den du var. En ting som er nyttig å vite er at det normalt sett ble brukt rød voks, men om en familie var i sorg brukte de ofte svart voks. Seglene kunne gjengi mange forskjellige motiv og figurer og kunne bestå av et rent heraldisk våpen (eventuelt med eierens initialer), et bumerke, initialer eller monogram, naturalistiske bilder og andre motiv. Alle kunne kan lage seg et segl, men seglbruken gikk mer eller mindre av moten etter hvert som det ikke lenger var nødvendig å lukke brev med et segl. Følgelig er det sjeldent du ser brev fra 1900-tallet med lakksegl, sier Sidselrud.

Om du kommer over et segl i et fysisk arkivmateriale må du være veldig forsiktig. Tenk på at dette gjerne er det eneste eksemplaret som finnes av dette seglet, og at voksen har blitt veldig sprø gjennom årenes løp. Ta derfor bildet av seglet, men ikke bruk vanlig skanner.

BUMERKER PÅ EIENDELER

I tillegg til seglene som ble brukt på dokumenter, kunne en familie også ha det vi kaller et bumerke. Dette var gjerne rette streker som ble risset inn i ulike eiendeler. For eksempel en ølbolle, en øks eller et skap. Bumerkene ble ofte endret noe fra generasjon til generasjon og i noen tilfeller kan det virke som de fulgte gården mer enn slekten.

– Om du har en eiendel som er fra tidlig 1800-tallet eller eldre og ser at det er risset inn noen streker i denne, så er det ikke utenkelig at dette er et bumerke. Bu-merkene ble primært risset inn i lett flyttbare gjenstander og ikke i hus. Mange bumerker ble benyttet som segl eller signatur og finnes derfor på en del dokumenter og med en til dels parallell bruk som de heraldiske våpen, sier Sidselrud.

FOTO: K.S. SIDSELRUD

Lage slektsbok?

Vi hjelper deg fra
manus til
ferdig bok!

Bokoppsett

- Ombrekking/oppsett
- Design av omslag
- Bildebehandling

Trykk

- Stivbind og mykbind
- Høy kvalitet
- Frakt inkludert

Best
på slektsbøker
Pris & kvalitet!

www.interfacemedia.no
Slekt og bygdebøker

**Interface
Media as**

Slik fant de moren til Jose

I høst har tv-seere kunne følge Åsted Norges program om «Josefine – babyen i containeren». 11. august 1990 ble det funnet en baby i en container på Bjølsen i Oslo. Slektsforsker David Widerberg Howden var med å løse saken. Her forteller han hvordan de gikk frem.

■ IDA BERGITTE ANDERSEN HUNDVEBAKKE

Da Josefine ble funnet var foreldrene sporløst forsvunnet og babyen, som ble kalt Josefine de første dagene av sitt liv, fikk en ny familie og navnet Ingrid. Gjennom åtte episoder har Åsted Norge fulgt Ingrids jakt på sine biologiske foreldre, 29 år etter hun ble funnet.

En som har vært sentral i dette arbeidet er slektsforsker David Widerberg Howden. Han jobber i Norsk Slekthistorisk Forening og har blant annet stått for utgivelsen av den norske versjonen av boken *Släktforskning med DNA*.

EN MÅNED - ETT MÅL

Åsted Norge kontaktet Howden og gav han ett oppdrag: Å finne en av Ingrids slektninger i løpet av en måned.

– Da hadde de allerede sendt inn en autosomal DNA-test til MyHeritage, og overført resultatet til FamilyTree DNA. Om en skal bruke DNA i slektsforskningen sin og få flest mulig matcher kan det lønne seg å ha en DNA-test i begge databaser, da det er disse to databasene flest nordmenn og skandinaviere bruker, sier han.

En autosomal test gir treff på både mor- og farsside og er litt som å kaste ut et snøre og se hva som dukker opp.

OVER 8000 TREFF, MEN INGEN SPESIELT NÆRE

Totalt satt Howden igjen med over 8000 treff da resultatene av DNA-testene kom. Han jobbet videre med de 80 nærmeste treffene. Altså de treffene som viste nærmest estimert slektskap. Men ingen av disse treffene var spesielt nære.

– Da de nærmeste var beregnet til 1c2r-2c2r, som betyr søskenbarn eller tremenning til en av Ingrids besteforeldre, måtte det et større kartleggingsarbeid til med triangulering av både DNA og 80 slektstrær. Om en hadde hatt et nærmere treff, for eksempel et søsken-

barn eller til og med moren selv, hadde det vært mye enklere å løse saken. Men en vet aldri på forhånd hvilke resultater en kan få, sier Howden.

Triangulering kan være litt komplisert for en nybegynner i DNA. Men det handler om at du sammenligner flere personer som har treff med både deg selv og med hverandre. Da er det mulig å danne grupper av treff som igjen kan brukes til å rekonstruere et slekts-tre. Mange treff kan godt dele en felles ane i sine trær, men det betyr ikke at det er denne som er felles med den som er testet. Dermed må du bruke både slektstrær og sammenligne om de som er etterkommere etter denne felles anen deler den samme delen av DNA-et som også deles med den testede. Vil du lese mer om dette finnes det en detaljert artikkel med illustrasjoner på nettsiden yourdnaguide.com.

AVHØR OG DNA-TREFF LEDET VEI

Det som ble utslagsgivende i Josefine-saken, var et kriminalteknisk bevis kombinert med DNA-resultatene. Da Ingrid ble funnet denne augustdagen i 1990 ble det naturligvis gjennomført avhør av dem som bodde i nærheten av containeren. En av kvinnene som ble avhørt var på besøk i byen. I DNA-resultatet fikk Ingrid treff med mange personer fra stedet hvor hun kom fra. Da programlederne leste gjennom avhøret av henne igjen falt mye på plass.

I etasjen hvor kvinnene bodde ble det funnet blod og oppkast på fellestoalletet i gangen. Den ene kvinnen fortalte at hun hadde vært på byen kvelden før, men forlot selskapet før de andre fordi hun følte seg dårlig. Hun kastet senere opp. Hun fortalte også at blodsporene kanskje stammet fra henne, siden hun hadde menstruasjon. Fellestoalletet viste seg å være det eneste stedet politiet fant blod i løpet av etterforskningen.

– Om vi ikke hadde hatt dette kriminaltekniske sporet, ville vi nok ikke klart å løse saken så fort som vi gjorde ved bruk av DNA. Saken kunne blitt løst med treffene vi hadde, men med bedre treff hadde det vært enklere. Nå skal det sies at det aller nærmeste treffet vi fikk på Ingrids DNA-test kom underveis i produksjonen, så ting kan fort endre seg, sier Howden.

BEGYNT Å SNEVRE INN SØKET

Mistankene mot kvinnen som hadde kastet opp var såpass sterke at han begynte å snevre inn søket rundt

fine – babyen i containeren

David Widerberg
Howden sammen
med Jens Christian
Nørve, program-
leder for Åsted
Norge. FOTO: ESPEN
STORSVE / ÅSTED NORGE

henne. I hele prosessen kombinerte han DNA-resultatene med tradisjonell slektsforskning.

– Jeg tok blant annet utgangspunkt i slektstrærne som folk hadde lastet opp som vedlegg til DNA-testen sin på MyHeritage og FamilyTreeDNA. I tillegg brukte jeg mange ulike kilder i letearbeidet. Siden dette er en sak fra nyere tid er mesteparten av kildene sperret. Men noe finnes. Jeg brukte blant annet bygdebøker og aviser som jeg fant på Nasjonalbibliotekets nettsider, nyere skattekister som ligger på nettsiden til avisa *Sagat* og slektstrær på Geni og MyHeritage, forteller Howden.

I tillegg kartla han de 80 treffenes slektstrær tilbake til tippoldeforeldre-generasjonen og brukte da tradisjonelle kilder som kirkebøker og folketellinger.

For selv om DNA-testing nå finnes som et verktøy, erstatter det i de fleste tilfeller ikke tradisjonell slektsforskning. Selvsagt kan du få treff med akkurat den du er på jakt etter, men stort sett er det ikke sånn.

– Det viktigste bruksområdet til DNA er å få kontakt med slektninger du har mistet kontakt med eller for å finne nye slektninger du ikke vet om. I slektsforskningen min bruker jeg også DNA-resultatet til å sjekke at min egen forskning og de skriftlige kildene stemmer, sier han.

Antagelsene om at den besøkende kvinnen kunne være moren viste seg å stemme. Dette var Ingrids mor.

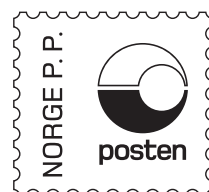
Hun kan ikke bli straffet for det hun gjorde, og ville heller ikke blitt straffet for 29 år siden på grunn av en spesiell lovbestemmelse.

ALLTID ETISK RIKTIG Å SPORE OPP BIOLOGISK OPPHAV?

Saken om Ingrid er naturligvis ganske enestående, men historier om barn som har vokst opp uten sine biologiske foreldre finnes det selvsagt mange av. Er det da alltid etisk riktig å spore opp sine biologiske foreldre eller bør en la historien ligge?

– Det er alltid etisk utfordrende sider i slike saker og det kan føre til konflikter. For eksempel om noen har adoptert bort et barn og ikke fortalt familien sin om det. Eller om det viser seg at far i huset ikke har fortalt at han har et barn på si. For den som leter etter røttene sine, kan historien om hvorfor en ble gitt bort være vond. For eksempel at den biologiske forelderen har tatt livet sitt og barnet derfor har blitt adoptert bort. Dette gjør at en bør være forberedt på at det kan dukke opp ting en ikke er forberedt på før en tester seg, sier Howden.

Han er en del av en gruppe som har utarbeidet en rekke retningslinjer for bruk av DNA i slektsforskning. Disse finner du på våre nettsider. ■■

Returadresse:
Slekt og Data
Øvre Slottsgate 2B
NO-0157 Oslo

Verv tre venner

– få ett års gratis
medlemskap

FOTO: MAGDALENE K. GRAN/RIKSARKIVET

Nyhet! Nå kan du verve tre venner og få ett års gratis medlemskap.

Slik verver du en venn:

- 1 Når vennen din melder seg inn fyller vedkommende inn medlemsnummeret ditt i feltet «Vervet av». Er du usikker på hva medlemsnummeret ditt er? Du finner det øverst i adressefeltet på dette bladet.
- 2 Når vervingen er gjennomført vil du kunne se antallet vervinger på Min side under *Mine vervinger* på slektogdata.no. Vervingene kan spares opp over flere år.